

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra filozofie

Pintová Barbora

**BARTOLOMÉ DE LAS CASAS A FILOSOFICKO - TEOLOGICKÉ
ZÁKLADY LIDSKÝCH PRÁV**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí bakalářské diplomové práce: PhDr. Jozef Matula, Ph.D.

Olomouc, 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím uvedené literatury.

V Načešicích dne 6. 5. 2010

Barbora Pintová

OBSAH

I. Úvod	4
II. Bartolomé de Las Casas a jeho dílo.....	7
1. Dílo.....	7
2. Metodologie	12
3. Problémy interpretace	15
III. Spor ve Valladolidu	22
4. Předehra k disputaci	22
5. Valladolidská disputace.....	24
IV. Filosoficko-teologické argumenty.....	28
6. Zločiny proti přirozenosti, modlářství.....	28
7. Zastavení lidských obětí a kanibalismu	33
8. Nauka o přirozeném otroctví.....	37
9. Marcus Tullius Cicero a jeho vliv na Las Casasovo myšlení	43
V. Závěr	48
LITERATURA	50

I. Úvod

Objevení „Indií“¹ roku 1492 se stalo jedním z největších mezníků ve světových dějinách a je, podle mého názoru, po právu považováno za počátek nové doby. Od okamžiku, kdy se Kryštof Kolumbus vrátil ze své objevitelské plavby a kdy čerstvě spojené Kastilsko-aragonské království postupně začalo kolonizovat údajné „Indie“, se Španělsko muselo potýkat z dosud neznámými problémy. Setkání s původními americkými obyvateli pro první conquistadory a misionáře znamenalo zároveň střet se zcela odlišnou kulturou, lidskou rasou a také naprosto ojedinělými zvyklostmi. Veřejná nahota, lov, primitivní obydlí, neexistence měny, neznalost písma, ale také kanibalismus a přinášení lidských obětí. Podobné výjevy rázem narušily vžité představy o uspořádání světa a o lidské přirozenosti jako takové.

Osídlování a spravování nového území, způsob zacházení s domorodci a další expanze do vnitrozemí se ve Španělsku staly snad nejdiskutovanějšími tématy. Zprvu nejasné názory na postup v zaoceánských oblastech Nového světa se postupně ustálily na dvě odlišná, vzájemně antagonistická mínění. Na jedné straně stáli zastánci rychlého a co se získávání bohatství týče nejefektivnějšího způsobu přístupu k americkým „barbarům“, který předpokládal užití všech dostupných prostředků. Opačný názor zastávali povětšinou duchovní hodnostáři Španělského království, kteří se zasazovali, ve shodě s křesťanskou naukou, za nenásilný postup vůči domácímu obyvatelstvu.

Mnozí teologové, právníci, jiní učenci a poradci se touto problematikou a nelehce rozřešitelnou záležitostí pravidelně na četných zasedáních zabývali. Postupně tak vznikaly zákony určující pravomoce španělských conquistadorů, jejichž znění se v souvislosti s vývojem událostí v Americe pozvolna měnilo a zdokonalovalo. Třebaže zákony ve 40. letech konečně pevně stanovily slušné zacházení s indiány, v té době již pevně zakořeněný otrokářský a vykořisťovatelský systém na tak velikou vzdálenost nijak efektivně zasáhnout nemohly.

V tomto okamžiku rozhodně vystoupil Bartolomé de Las Casas (1474–1566), člen dominikánského řádu a v té době již biskup malé guatemalské oblasti zvané Chiapas, na obranu utlačovaných indiánů. Celý jeho život od okamžiku, kdy se vzdal svého majetku a stal se chudým misionářem, k této chvíli směřoval. Během více než tří desítek let, co v Novém světě působil a setkával se s utrpením jeho původních obyvatel, vytvořil rozsáhlé dílo hájící

¹ *Indie, Nové Indie, Nový svět, Amerika*, popř. *Nové Španělsko*, jsou synonymními názvy, jimiž nazývám Kryštofem Kolumbem objevené zaoceánské oblasti. Termíny *Indie* či *Nové Indie* užívám v souladu s dobovými nesprávnými představami Španělů o tom, že jejich lodě dopluly do Asie.

jejich zájmy a také popírané lidství. Častokrát se ve Španělsku dovolával spravedlnosti, dokonce za tímto účelem několikrát navštívil španělského krále a římskoněmeckého císaře Karla V. (1500-1555). V roce 1550 pak vystoupil jakožto hlavní mluvčí v učené disputaci ve Valladolidu, jež byla svolána proto, aby se definitivně rozhodlo o zákonném postupu španělských kolonizátorů v Americe.

Má práce se zaměřuje na osobnost Bartolomé de Las Casase, jeho dílo a především pak myšlenky v něm obsažené. Postupně se seznámíme s Las Casasovými nejstěžejnějšími spisy, jimiž mimo jiné poukážeme na hloubku jeho osobní zainteresovanosti v obhajobě amerických domorodců. Dále se budeme zabývat metodami, na nichž Las Casas vybuřoval své argumenty mající jednoznačně ukázat, že indiáni jsou plnohodnotnými lidskými bytostmi, jimž se musí dostat odpovídajícího zacházení a k nimž se nesmí přistupovat jako k divoké zvěři. Těmito účinnými prostředky jsou jak předložení vlastních zkušeností s americkou realitou, jimiž se v takové míře mohl v Las Casasově době honosit málokdo, tak odkazování na filosofické a teologické autority.

Následně představíme problematičnost interpretace Las Casasových děl, vyvolané také tím, že mnohé z nich dosud zůstávají v manuskriptech, že se dochovaly pouze ve zlomcích nebo se nenávratně ztratily v propadlišti dějin. Při přiblížení nejednoznačnosti interpretace si představíme dva možné přístupy reprezentované Lewisem Hankem a Edmundo O'Gormanem, kteří o tomto tématu dokonce vedli veřejnou polemiku na stranách prestižních historických časopisů.

Nauky křesťanských, ale i pohanských myslitelů, jež Las Casas užíval pro podporu své idey všeobecné lidské rovnosti, jsou pak klíčovým předmětem této práce. Přiblížíme si především Las Casasovo užití Aristotelova učení o přirozeném otroctví, jímž, na první pohled pravděpodobně paradoxně, dokazoval jeho neaplikovatelnost na případ indiánů. Svými kategoriemi barbarství, odvozenými z Aristotela, pak oponoval Juanu Ginés Sepúlvedovi (1489-1573), svému valladolidskému protivníkovi snažícímu se ospravedlnit vedení válek a zotročování indiánů.

Zaměříme se také na Tomáše Akvinského a jeho relativně shovívavé nahlížení na modloslužebnictví. Neopomeneme ani jeho pojetí přirozeného zákona. Filosofii Tomáše Akvinského, podobně jako tomu bylo s myšlenkami Aristotelovými, rovněž užívali oba valladolidské protivníci. Z toho důvodu se domnívám, že bude zajímavé sledovat jejich uchopení této nauky, vzhledem k tomu, že jimi každý podepíral svá, ve svých intencích naprosto odlišná tvrzení.

Závěrečnou kapitolou zohledníme a snad i patřičně oceníme vliv Ciceronovy filosofie na Las Casasovo pojetí přirozené lidské rovnosti. Budeme se zabývat všem lidem společnou racionalitou či uvědomováním si nadpřirozených sil. Dotkneme se také tématu vývoje lidské společnosti a civilizace, na jehož podkladě Las Casas, s Ciceronovou pomocí, ozřejmuje nutnost učit a pomáhat indiánům v jejich cestě za humánnějším a tím pádem i křesťanštějším životem, v němž spatřuje vrchol a konečný cíl pozemského působení.

Poselstvím, byť spíše implicitního charakteru, této práce by se rovněž mělo stát ukázání Las Casasova revolucionářství v otázkách tolerance. Bartolomé de Las Casas svým rovnostářským pohlížením na lidstvo jako takové, opomeneme-li, že křesťanskou společnost považoval za nejdokonalejší ze všech, předběhl své současníky o necelých 250 let, ba ještě více. Svým, ve své době nebývale moderním a tolerantním přístupem ke zcela odlišné kultuře a lidské rase budí upřímný obdiv a uznání i v současnosti.

II. Bartolomé de Las Casas a jeho dílo

1. Dílo

Don² Bartolomé de Las Casas byl výjimečným mužem, který se zcela oddal údělu, pro nějž se cítil být vyvolen,³ a to ihned od prvního okamžiku, kdy jej přijal za svůj. Za své poslání nepovažoval nic menšího než obhájit a následně ochránit původní obyvatele nově objevených zemí, Indií, před jejich nemilosrdnými a majetku chtivými španělskými utiskovateli, a to jak v teoretické, tak především v praktické rovině. Jinými slovy tento dominikán horlivě znovu a znovu sváděl boj o to, aby byli Indiijci⁴ oficiálně uznáni za plnohodnotné členy lidské rasy a aby se jim následně dostalo příslušného zacházení.

Tento zprvu též jen po bohatství lačnickí šlechtic a conquistador neúnavně pracoval, četl, studoval, psal, korespondoval, kázal, řečnil, přemlouval, apeloval a cestoval všude tam, kde doufal, že pro své myšlenky nalezne potřebnou podporu.⁵ Lze říci, že až s fanatickým zanícením sepisoval jedno dílo⁶ za druhým s úmyslem přesvědčit co největší počet osob, zejména pak význačných osobností⁷ a především postupně oba španělské vladaře, o nutnosti urychleně zasáhnout proti, dle jeho slov, obrovskému bezpráví, které se v Indiích dennodenně odehrávalo.

Nepřekvapí tedy, že z pera tohoto v mnohém směru revolucionáře své doby vzešlo opravdu úctyhodné množství pojednání, jejichž obsahy jsou směsicí historicky deskriptivních, politických, právních, antropologických, filozofických a v neposlední řadě též teologických

² Titul Don dokládá Las Casasův šlechtický původ.

³ „God, he implied on more than one occasion, had sent him to America to act as a witness, ...“ PAGDEN, A: *Ius et Factum: Text and Experience in the Writing of Bartolomé de Las Casas*. In: *Representations*, No. 33, Special Issue: The New World (Winter, 1991), str. 158.

⁴ Termín „Indiijci“ užívám po vzoru překladatele knihy *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Františka Gela, jenž jej uvádí po poradě se soudobým Ústavem pro jazyk český Československé akademie věd. Tímto krokem autor chtěl zdůraznit nejen dobu, v níž tato kniha původně vznikla, tedy dobu, která stále věřila, že Kryštof Kolumbus doplul do asijské Indie, ale též tímto zamýšlel odlišit Indiijce od indiánů, tj. následujícím stoletím známých kmenů jako jsou například Mohykánové od původních „bezejmenných“ amerických obyvatel. (Srov. LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Praha, 1954. Str. 177-178.)

⁵ V zasazování se o zvrát v dosavadním pro indiány dosti nešťastném stavu nebyl Las Casas zdaleka osamoceným „bojovníkem“, svým počínáním se připojil k celé řadě dalších zastánců lepšího zacházení s americkými domorodci. Lze ovšem bez nadsázky říci, že svým zanícením a horlivostí většinu svých souputníků předčil. Srov. CARRO, V. D.: *The Spanish Theological-Juridical Renaissance and the Ideology of Bartolomé de Las Casas*. In: *Bartolomé de Las Casas in History. Toward an Understanding of the Man and His Work*. J. Friede, B. Keen (ed.), Northern Illinois University Press, 1971, str. 264.

⁶ Charakteristiku těch nejvýznamnějších uvedu dále.

⁷ Profesory na univerzitě v Salamance, kardinály, arcibiskupy (např. kardinál arcibiskup toledský Francisco Ximenes de Cisneros Las Casase podporoval až do své smrti) či jiné vysoce postavené španělské duchovní, kteří povětšinou byli rovněž členy tzv. Indijské rady, jež se záležitostmi Nového světa zabývala.

témat. Hodnota všech děl je neocenitelná, neboť nejenže se díky nim do dnešních dnů dochovaly zevrubné a jedinečné informace o vývoji španělské conquisty v Novém světě, ale zároveň přinášejí pohled na v té době nebývale moderní pojetí základních, tj. přirozených lidských práv.

Postupujeme-li ve výčtu Las Casasových nejpodstatnějších děl chronologicky, musíme začít u spisu *O jediné přípustném způsobu obracení na víru. (De unico vocationis modo.)* vzniknuvšího kolem roku 1523. Tento „návod“ napsal již jako materiálních statků se zbavivší novic během svého pobytu v dominikánském klášteře.⁸ Sem se na nějakou dobu uchýlil poté, co poprvé ztroskotaly jeho prvotní snahy⁹ v praxi ukázat, že nastolení španělské vlády a zároveň šíření Božího slova lze dosáhnout úspěšně jedině mírnými prostředky.

Roku 1542 byly vydány tzv. Nové zákony o Indiích, které jsou „sbírkou zákonů a nařízení, jedinečnou v dějinách práva tím, že jsou v podstatě probíjovým dílem jednotlivce, jenž nebyl zákonodárcem“.¹⁰ Tyto zákony konečně jednoznačně vymezovaly a definitivně stanovovaly pravomoce španělských conquistadorů v Indiích a zároveň určovaly tresty za jejich případné překročení. Obsahovaly také celé pasáže z Las Casasových spisů, především pak jednoho k tomuto účelu vypracovaného - *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější. (Brevissima relación de la destrucción de las Indias.)*,¹¹ v němž přinášel své očitě svědectví a vlastní neblahé zkušenosti ze španělských vražedných zásahů do dle jeho slov mírumilovného a bohabojného světa. „*Lidé tito, kteří pro množství sečtení býti nemohli, tak od Boha stvoření byli, aby v prostotě se radovali, lstivosti, obmyslnosti a zlovůle veškeré prosti jsouce a nectností těmto odklonění, přirozených pánů svých nejposlušnější a jim nejvěrnější...*“¹²

Tak dlouho očekávané Nové zákony v platnosti ovšem vydržely jen několik málo let, sám císař Karel V. (1500-1555) je vzhledem k jejich neúčinnosti a neustálým stížnostem ze všech stran odvolal. Las Casas, již jako biskup chudičké diecéze Chiapas, proto pro své podřízené kněze vydal roku 1546 spis nesoucí název *Zpovědnice, čili Rady a pravidla pro ty, kdo zpovídají Španěle, kteří pod mocí svou Indijské v Indiích moře Oceánského mají nebo*

⁸ Jedná se o klášter na Hispaniole-Haiti, kam odešel roku 1523 a kde také o rok později složil řeholní sliby.

⁹ Tzv. „Kolonie pluhu a slova“, již Las Casas vytvořil poté, co mu roku 1520 španělský král Karel I. v Americe přidělil oblast zvanou Cumaná. Jádrem této kolonie byl dominikánský klášter Santa Fé, odkud se mělo evangelium šířit „slovem a nikoli železem a kde Indijsci byli svobodnými poddanými kastilské koruny jako Vlámové a Nizozemci.“ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější.* Praha, 1954. Str. 200. Tato kolonie byla roku 1523 španělskými vojáky zničena.

¹⁰ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější.* Str. 210.

¹¹ Na tomto spisu Las Casas pracoval v letech 1539-1542, zatímco ve Španělsku čekal na návrat krále z jeho cest.

¹² LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější.* Str. 19.

měli.¹³ Tato „příručka“ všude, kde se dominikáni řídili doporučeními v ní obsaženými, vzbuzovala ve španělských osadnících obrovské zděšení, nevoli a hněv.¹⁴ Není divu, vždyť na jejím základě kněží odmítali umírajícímu na smrtelné posteli udělit rozhřešení a poslední pomazání, pokud nebyl ochoten podepsat listinu, jíž se přiznal ke všem svým hříchům spáchaným na Indijcích a zároveň se zavazoval veškeré jejich újmy odškodnit. „Veletyrani“ protestovali proti takovému počínání, ale když udeřila jejich poslední hodina, všichni do jednoho nakonec ze strachu před pekelnými mukami s větší či s menší ochotou příslušný dokument podepsali.¹⁵ Nakonec ale bohužel ani tato skvěle fungující cesta k dosažení určité satisfakce pro utlačované domorodce neměla dlouhého trvání. Její iniciátor, Las Casas byl totiž kvůli ní obviněn z velezrady, a tak se musel opětovně, a tentokrát natrvalo, urychleně vrátit do rodné vlasti svou činnost hájit. Principy *Rad a pravidel* nesměly být od této chvíle v praxi uplatňovány.

Obhajoba výše zmíněné knihy by neznamenal problém, neboť byla napsána po předchozí konzultaci s nejdělnějšími teology a právníky ve Španělsku,¹⁶ k potížím došlo až ve chvíli, kdy Las Casas členům Indijské rady předložil svůj nový spis nazvaný *Některé zásady, z nichž vycházeti jest při disputacích, aby najevo vyšla a obhájena byla spravedlnost vůči Indijcům. (Principia quaedam ex quibus procedendum est in disputatione ad manifestandam et defendendam justitiam Indorum.)* V něm biskup vyjádřil své spravedlivé rozhořčení nad vlastně nelegální válkou vedenou proti obyvatelům Nového světa: „Král španělský nikdy Indijcům války nevypověděl. Válka, kterou conquistadoři vedli, byla tudíž buď válkou nepravostnou, nebo prostým vražděním; statky Indijcům odňaté nebyly legální válečnou kořistí, nýbrž lupem jednotlivců.“¹⁷

Řady nepřátel a různá vyjádření nespokojenosti a kritiky na adresu „Ochránce Indijců“¹⁸ se po vydání tohoto právnícko-teologického spisu rázem značně rozmnožily. Taková situace, komplikovaná ještě královským historiografem Juanem Ginésem Sepúlvedou veřejně hájícím španělské dobyvatele, si žádala řešení, kterého měla dosáhnout tzv. valladolidská disputace, o níž ale bude řeč později. Nyní se zmíním pouze o knihách, které

¹³ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 216. Původní latinský název tohoto spisu se mi bohužel dohledat nepodařilo.

¹⁴ Srov. Tamtéž, str. 217.

¹⁵ Srov. Tamtéž, str. 216-217.

¹⁶ Konkrétní jména v knize *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* (str. 218) uvedena nejsou, ale zřejmě mezi muže, s nimiž Las Casas tuto záležitost diskutoval, patřili jeho přátelé z dominikánského řádu buď vystudovavší či ještě jakožto profesori působící na univerzitách v Salamance či Alcalá.

¹⁷ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 218.

¹⁸ „Ochránce Indijců“ byl oficiální titul, který Las Casasovi udělil císař Karel V.

Las Casas vypracoval buď jako přípravu na jednání ve Valladolidu či naopak jako odezvu na něj.

Jakožto podklad pro plamennou obranu indiánů a jejich přirozených práv Las Casas sepsal hned dvě pojednání, jedno v latinském a druhé ve španělském jazyce. To latinské, tzv. *Apologia*, vzniklo především jako učená filozoficko-teologická reakce na Sepúlvedovy spisy a prohlášení bránící masivní vražedná tažení proti indiánům, to španělské, pravděpodobně¹⁹ *Apologética historia sumaria*, pak spíše nese rysy faktografického popisu strašlivého počínání conquistadorů doprovázené biskupovými rozohněnými komentáři. Las Casas mnohdy během své promluvy, respektive četby své latinské části apologie, odkazoval na fakta uvedená ve španělsky psaném textu, proto Lewis Hanke považuje oba tyto spisy za nanejvýš integrální části Las Casasova argumentu hájeného ve Valladolidu.²⁰

Je jistě zajímavé, že „Ochránce Indijců“ napsal své tvrzení ve dvou jazycích, nikoliv v jednom, jak bychom zřejmě očekávali. Učinil tak v reakci na Sepúlvedu, který hned poté, co mu bylo odepřeno vydat jeho spis hájící války proti indiánům, *Democrates alter*,²¹ sepsal další tři podobné apologetické texty, a to rovnou ve španělském jazyce. K tomuto kroku se uchýlil proto, aby získal podporu širší veřejnosti, která, vzhledem k bohatství, jež jí z dobytvačného postupu vůči americkým domorodcům plynulo, by mu mohla dopomoci dosáhnout řádného vydání jeho spisů v tištěné podobě. Las Casas tedy vytvořil alespoň jednu polovinu, buď dosud nenapsanou v latině, nebo v ní již vytvořenou a až poté přeloženou, svého argumentu ve své rodné kastilštině.²²

Celá záležitost týkající se Las Casasových spisů vztahujících se k valladolidské disputaci je však o něco složitější. Dnes totiž máme k dispozici pouze dílo nazvané *Apologética historia sumaria*, o němž není jisté, zda je, nebo není totožné s oním, již charakterizovaným, španělským textem. Tato komplikace a nejistota pramení z faktu, že se z disputace do dnešních dnů buď nezachovaly žádné přímé dokumenty, pravděpodobně došlo k jejich ztrátě, či stále čekají na své objevení, anebo zůstávají v dosud neprobádané rozsáhlé rukopisné Las Casasově tvorbě uložené v hned několika kláštřích. Lewis Hanke o

¹⁹ Nejistota s tímto dílem dodnes spojená bude charakterizována později.

²⁰ Srov. HANKE, L.: *All mankind is one. A Study of the Disputation Between Bartolomé de Las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda in 1550 on the Intellectual and Religious Capacity of the American Indians*. Illinois, 1974. Str. 74.

²¹ *Democrates alter de justis belli causis apud Indios*. Přesný rok dokončení této práce bohužel Lewis Hanke nezmiňuje, uvádí pouze zmínku, že Sepúlveda toto své dílo poslal na posouzení trentsému koncilu během jeho zasedání v letech 1545-1547. (Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 63.) Na základě této informace a také toho, že se Las Casas po návratu z Ameriky zasazoval o znemožnění jeho vydání, usuzují, že Sepúlveda *Democrates Alter* sepsal někdy v roce 1547.

²² Srov. HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice and the Conquest of America*. Philadelphia, 1949. Str. 114.

přesvědčení²³ o identitě španělského textu s *Apologéticou* soudí, že není možné tuto záležitost uzavřít s definitivní platností. Kastilsky psané argumenty dle jeho názoru mohly být prototypem později napsané apologie, ale také nemusely. S určitostí lze prozatím, dokud nevyjdou na světlo světa nějaké dosud neznámé skutečnosti a souvislosti, podle Hankeho tvrdit, že druhá, španělská část Las Casasovy valladolidské argumentace „*jasně odráží dílo Apologética historia sumaria v jeho záměru a obsahu*“.²⁴

Veškeré Las Casasovy písemnosti mají defenzivní, ale v nemalé míře i ofenzivní, charakter ve prospěch amerických domorodců a dokládají tak jeho urputný zápal pro toto téma. Jinak tomu samozřejmě není ani s dokumenty, jež vznikly na samém sklonku jeho života. Svou opravdu gigantickou literární činnost Las Casas završil pojednáním *O pokladech. (De thesauris.)*,²⁵ jímž chtěl vymoci nejen navrácení veškerých peruánských pokladů jejich původním majitelům včetně náhrady všech škod, ale též rehabilitovat podlým způsobem zavražděného inckého panovníka, Atahualpu.

Poslední, nikoliv však co se významu týče, dílo dominikána Bartolomé de Las Casase, které zde bude uvedeno, je jeho proslulá monumentální *Historie Indií*, kterou začal psát mezi lety 1522-1527 a jíž dokončil a definitivně zrevidoval až někdy v 60. letech 16. století, tj. v závěru svého života. Vzhledem k dosti velkému časovému rozpětí, kdy *Historie Indií* vznikala, myslím, že je více než opodstatněná myšlenka Haywarda R. Alkera, Jr., který říká, že většina toho, co vzešlo z pera „Ochránce Indijců“, lze považovat za její přípravné či doplňující texty.²⁶ Právě z tohoto důvodu, jejího klíčového postavení v celém obsáhlém literárním korpusu, uvádím *Historii Indií* na samý závěr této kapitoly.

²³ Tento názor zastává například Ángel Losada, který bez jakéhokoliv zaváhání uvádí španělskou část Las Casasova valladolidského argumentu jako *Apologética historia*. Srov. LOSADA, Á.: *The Controversy between Sepúlveda and Las Casas in the Junta of Valladolid*. In: Bartolomé de Las Casas in History. Toward an Understanding of the Man and His Work. J. Friede, B. Keen (ed.), Northern Illinois University Press, 1971. Str. 281.

²⁴ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 74.

²⁵ František Gel, překladatel a též autor poznámek a doslovu ke spisu *O Zemi Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* neuvádí konkrétní časový údaj o dokončení tohoto Las Casasova díla. Nicméně vzhledem k tomu, že dle jeho slov byl tento spis Las Casasovým posledním, je jisté, že vznikl těsně před červencem roku 1566, kdy jeho autor v 92 letech zemřel.

²⁶ Srov. ALKER, H. R., Jr.: *The Humanistic Moment in International Studies: Reflections on Machiavelli and Las Casas*. In: *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4 (Dec, 1992). Str. 361.

2. Metodologie

Ve všech svých dílech bez výjimky, ať již historicky, právnicky, antropologicky či spíše filozoficko-teologicky laděných, Las Casas opakovaně zdůrazňuje důležitost a nezastupitelnost přímé zkušenosti s každodenní realitou Indií. Jen na základě vlastních zážitků je totiž dle něj možné rozpoznat, pochopit a následně uchopit skutečnost jako takovou. To znamená porozumět tomu, že domorodí obyvatelé kontinentu jsou zcela jistě lidmi stejně tak jako příslušníci jakéhokoliv jiného evropského státu 16. století, a nejen toho.²⁷ Bez konkrétního osobního kontaktu s Novým světem a indiány o nich není možné pravdivě a spolehlivě vypovídat.²⁸

Pravdivé a spolehlivé vypovídání o dění v Americe, tzv. „factum“,²⁹ ale nebylo nutné jen proto, aby se dalo dokázat, že jsou indiáni plnohodnotnými lidskými bytostmi. Předložení věrohodných fakt podstatně souviselo rovněž s jednoznačným demonstrováním, že Indiinci jsou bytosti nadané rozumným uvažováním a tudíž schopní pochopit a následně přijmout Boží příkázání, a to bez použití zbraní. Proto Las Casas neustále opakuje, jak mírumilovnými, pokornými, věrnými, pohostinnými, přátelskými a také křesťanství nakloněnými lidmi indiáni ve skutečnosti jsou: „*Lidé tito nadáni jsou myslí bystrou a učelivou; lid jest učelivý a veškeré vzdělanosti schopný a k přijetí našeho katolického náboženství velezpůsobivý...*“³⁰

Díky pro dominikána zásadnímu významu zkušenosti lze konstatovat, že jeho díla v sobě nesou více než značnou dávku autobiografických prvků, neboť autor využil každé příležitosti, aby své výpovědi podepřel vlastními, často velice hrůznými zážitky. Skutečnost, že Las Casas v Indiích několik desítek let osobně působil, navíc jistě velmi napomohla pádnosti jeho i jinak výmluvných argumentů před váženou komisí zasedající během disputace ve Valladolidu, neboť jeho nebezpečný oponent, Juan Ginés de Sepúlveda nikdy na americkou půdu nevstoupil.

Je nezbytně nutné ještě zdůraznit, že Las Casas opakovaně trval na tom, že to právě *on* a *jeho* očitá svědectví jsou ta nepřesnější, nejlepší, nejvěrohodnější a nejpravdivější ze všech. Měl pro to také nezvratný důkaz – byl nejstarším a postupně též jediným pamětníkem událostí

²⁷ Zde narážím na Las Casasovo porovnávání indiánů nejen s jeho španělskými současníky, ale rovněž se starověkými egyptskými, řeckými a římskými civilizacemi, jak se na příslušném místě přesvědčíme.

²⁸ Srov. PAGDEN, A: *Ius et Factum: Text and Experience in the Writing of Bartolomé de Las Casas*. In: *Representations*, No. 33, Special Issue: *The New World* (Winter, 1991), str. 151.

²⁹ V této kapitole využívám pojmů „ius“ a „factum“ po vzoru Anthony Pagdena. „Factum“ reprezentuje vlastní Las Casasovy zkušenosti s americkou realitou, tzv. fakta, skutečnosti. „Ius“ pak užívám, ve shodě s autorem, ve smyslu oprávněnosti Las Casasových tvrzení v tom smyslu, že jim tuto oprávněnost autor vtiskl tím, že je podepřel souhlasným učením různých křesťanských myslitelů.

³⁰ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 20.

téměř od samého počátku španělského působení v Novém světě, jak sám s oblibou vyzdvihoval: „„Pouze já,“ řekl *Indijské radě*, jsem byl „očitým svědkem po všechna ta léta od chvíle, kdy [Ameriky] byly objeveny“, já jsem „putoval po těchto Indiích od počátku roku 1500.“ „Pouze mne může být věřeno to, co píše.“³¹ Ano, ale nesmíme zapomínat, že každý historik sepisuje své dějiny s určitým úmyslem, a tím v případě Las Casase bylo vyzdvihnout indiány v očích Španělů na jim rovnocennou úroveň, na úroveň plnohodnotných lidských bytostí.

Pro dosažení kýženého úspěchu, tj. přesvědčit všechny o neoddiskutovatelné lidské dignitě indiánů, ale nestačilo jen přesvědčovat příslušné osoby a orgány o reálné situaci v Americe, o výše zmíněných „faktech“, neboť zkušenost jednoho člověka, byť misionáře a později váženého biskupa, ještě nezaručovala jednoznačnou převahu jím předkládaných informací nad protiargumenty jeho odpůrců. Bylo zapotřebí rovněž uvést jiné, nenapadnutelné teze, jimiž by Las Casas oprávněnost svých tvrzení dostatečně podpořil. Nezbytným se stalo předložení tzv. „ius“, právoplatných a v dobovém smyslu právních argumentů, jak je charakterizuje A. Pagden. Las Casas proto podpíral své teze o přirozené rovnosti všech lidí nespočetnými citacemi z Bible, ze spisů církevních otců, jiných světců a proslulých myslitelů, rovněž se mnohokrát obracel k jakožto výmluvným oporám k papežským bulám.³² Užíval i Aristotelova učení o přirozeném otroctví, jež proti němu snad jako největší zbraň použil Sepúlveda, pro podporu vlastní teorie. Svého oponenta, výborného znalce Aristotelovy *Politiky*, jíž Sepúlveda rovněž přeložil do latiny, dokonce kritizoval za nepochopení Aristotelových slov.³³ Kromě toho proti Aristotelově nauce, jejíž autor byl samozřejmě pohanem, postavil jakožto vyšší autority Písmo svaté a Boha Všemohoucího.

Don Bartolomé de Las Casas odvedl skutečně neuvěřitelnou práci ve vytváření dostatečně silné barikády z těchto „ius“. Častokrát se obracel k již zmiňovanému Písmu a Aristotelovi, dále se dovolával učení Diodora Sicilského, Cicerona, Jana Zlatoústého, sv. Augustina, Dionýsia Areopagitu, Isidora ze Sevilly, Bernarda z Clairvaux, Tomáše Akvinského a dalších význačných myslitelů. Na tomto místě jmenovitě vyzdvihneme především proslulého Cicerona a Tomáše Akvinského, Bibli a Aristotela nevyjímaje, jež mají v Las Casasově apologetické práci nezastupitelné postavení a jimiž se z tohoto důvodu budeme v této práci podrobněji zabývat.

³¹ PAGDEN, A: *Ius et Factum*. Str. 154.

³² Konkrétně se jedná o buly Alexandra VI. a Pavla III..

³³ Srov. HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. Str. 124.

„Ius et factum“, „hecho y Derecho“ spojení práva a skutečnosti, autorit jím předkládaných a líčení vlastních zážitků. Tato v Las Casových spisech nerozlučná dvojice, právě nastíněná, tento klíčový vztah mezi kanonickými texty a přímou zkušeností měl skálopevně podepřít všechny dominikánovy argumenty, a zbavit je tak jakékoliv případné vrtkavosti a možné napadnutelnosti.³⁴

Další metodou, již Las Casas podpořil a završil „dokonalost a neprůstřelnost“ argumentování pomocí „ius et factum“ a která měla co nejvíce obnažit pravdivost v Las Casových slovech obsaženou, byla jednoduchost, průhlednost a přímočarost jeho stylu psaní. Tento způsob vyjadřování zcela postrádal jakékoliv známky pečlivě uhlazeného a uspořádaného proudu myšlenek, jak by čtenáři, či posluchači, jistě od vzdělance biskupova formátu očekávali. Velmi často se naopak horkokrevný autor nechával strhnout svými vášněmi a spravedlivým hněvem a vyslovoval se o conquistadorech, svých krajanech nanejvýš nelichotivým způsobem: „*latrones, fures et furciferi Hispani*“ což znamená „španělští lupiči, zloději a šibeníčníci“.³⁵

Mnohé podobné vyjadřování mohlo pohoršit, ale přesto, ať k rozhoření došlo nebo ne, zcela jistě vyvolalo takovou reakci, kterou Las Casas chtěl. Ukázalo totiž ve více než dosti pestrých barvách jak to, co se v Novém světě děje, tak i to, jak uváděná příkoří na spravedlivé jedince působí nebo působit mají. Kromě toho se jistě vrylo do paměti všech, co se s texty setkali, ať již vlastní četbou či ústním podáním, natolik, že již nebylo možné je zcela ignorovat. Tím „Ochránce Indijců“ na sebe a svou věc strhl značnou pozornost.

Podle slov A. Pagdena bylo Las Casasovo použití dvojích argumentů, „ius et factum“, velmi příhodné. Pagden soudí, že pro převedení vlastních dílčích zkušeností do písemné podoby bylo nejvhodnější užití takového jednoduchého a mnohdy až hrubého vyjadřování. Právě touto cestou jakoby totiž autor ukazoval a zároveň dokazoval, že jím předkládané informace jsou pravdivé. Řečeno jinými slovy, že se nemusejí skrývat pod nevěrohodnost budícími přehnaně formulovanými výpověďmi.³⁶ V základech dostatečně pevné spojení mezi „ius et factum“ by díky tomuto postupu mohlo být garantováno.

Ovšem i tento na první pohled vysoce důvtipný systém má svá slabá místa, jak si František Gel, překladatel *Zprávy nejstručnější* všiml, a sice nevyhnutelnou kruhovost. „Factum“ je podpíráno za pomoci „ius“ a naopak, „hecho“ odkazuje na „Derecho“ a opačně. Jedno bez druhého je slabým tvrzením bez opory. Autoritativnost jednoho bez existence

³⁴ Srov. PAGDEN, A: *Ius et Factum*. Str. 153.

³⁵ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 231.

³⁶ Srov. PAGDEN, A: *Ius et Factum*. Str. 156.

druhého není ničím. Tento způsob argumentování nevyhnutelně padne spolu se zkázou celého hermeneutického kruhu, na němž je vystavěn.³⁷

Bartolomé de Las Casas tedy v rámci své metodologie, již v jeho případě rozumím vytvoření precizní argumentace založené na jedné straně na jeho očitých svědectvích a na straně druhé na filosofických či teologických autoritách, zužitkoval jak své více než třemi dekádami pobytu ve Střední Americe nabyté zkušenosti, tak své bravurní znalosti děl výše zmiňovaných myslitelů. Dvojici „ius et factum“ následně propojil nestrojeným a nekomplikovaným jazykovým stylem, jenž měl umožnit, dle mínění A. Pagdena, přímočaré a jasné vyjádření autorových intencí.

3. Problémy interpretace

V této kapitole představím dva rozdílné přístupy k Las Casasovu dílu, jejichž autory jsou Lewis Hanke (1905-1993) a Edmundo O’Gorman (1906-1995) a jimiž zamýšlím poukázat na problematičnost interpretace Las Casasovy tvorby.³⁸

Nejprve se seznámme s O’Gormanovým postojem a jeho reakcí na dílo jeho „oponenta“, Lewis Hankeho, které vyjádřil ve své recenzi nesoucí příslovečný název *Lewis Hanke on The Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*.³⁹

Zpočátku se O’Gorman zamýšlí nad slůvkem *justice*, jež Lewis Hanke ve významu *spravedlnost* či *právo* v názvu své knihy uvádí. Nikde ovšem nestanovuje, v jakém smyslu jej pojímá, zda v moderním či v souvislosti s jeho chápáním v 16. století. Podle O’Gormana se Hanke touto problematikou nikde nezabývá, ba zdá se, že mlčky předpokládá, že toto v jeho práci tolik klíčové slovo nese napříč stoletími stále stejný význam. Původce článku pak tuto svou miniaturní úvahu uzavírá myšlenkou, že Hanke pravděpodobně slova *justice* užívá v jeho absolutním významu, čímž by veškeré nesrovnalosti zmizely. Domnívám se, že O’Gorman si velice správně povšiml nejednoznačnosti tohoto výrazu a že by bývalo bylo správné vymezit rozsah pro toto dílo natolik podstatného pojmu.⁴⁰

³⁷ Srov. LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* Str. 158-159.

³⁸ Nad tímto tématem, možností různě nahlížet na Las Casasovu tvorbu, se zamýšlelo více autorů. Já se budu zabývat pouze Lewisem Hankem a Edmundo O’Gormanem, a to z toho důvodu, že teprve jejich vzájemná polemika iniciovala širší zájem o Las Casase a interpretaci jeho spisů.

³⁹ O’GORMAN, E.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 29, No. 4 (Nov., 1949), pp. 563-571.

⁴⁰ Srov. Tamtéž, str. 564.

Lewis Hanke ve svých dílech explicitně ale ještě častěji implicitně vyjadřuje své sympatie k houževnatému Bartolomé de Las Casasovi. Pro zjištění této autorovy náklonnosti k „Ochránci Indijců“ postačují samotné tituly jeho knih, např. *The Spanish Struggle for Justice*. Hanke nepochybuje o tom, že právě Las Casas je tím, kdo bojuje za spravedlnost a právo. A proti komu? Proti conquistadorům a zejména proti Juanu Ginés de Sepúlvedovi, neboť on je jediný, koho je v jeho moci skutečně porazit. S „veletyrany“ to není možné vzhledem k jejich velkému množství a řekněme i charakteru. Jen učenec jako je Sepúlveda může jednoznačně podlehnout Las Casasovu zkušenostnímu a referencemi na proslulé myslitele zatíženému, vzpomeňme na dvojici „ius et factum“, náporu, navíc to s ním převede valladolidskou disputaci. Vypadá to tedy, podle Hankeho postoje, který mimo jiné sdílí většina historiků a filosofů na toto téma zaměřených, že Las Casas je tím, kdo má porazit „zlo“ ztotožňované Sepúlvedou. Tak tomu ale podle O’Gormana není, když tvrdí, že právo a pravda je na obou stranách, k čemuž připojuje toto pozorování.

Ve Valladolidu nešlo o to prosadit právo proti bezpráví, jednalo se o to prosadit svůj názor, své chápání pravdy a svého porozumění práva. Valladolidská pře neznamenala *Struggle for Justice*, boj o spravedlnost, ale *the meeting of opposite beliefs*, setkání protichůdných názorů, nebo také *the collision of two historical worlds which are as different as the basic beliefs from which they spring*, střet dvou historických světů, které jsou tak rozdílné jako základní přesvědčení, z nichž pramení.⁴¹

„*Střetnutí dvou historických světů*“, toto slovní spojení vyžaduje vysvětlení, jež O’Gorman následně podává. Dle jeho vlastních slov je „*Španělsko 16. století mostem, přes nějž evropská kultura opouští středověký břeh a vystupuje na břehu nové doby*“.⁴² Bartolomé de Las Casas je tím, kdo jednou nohou na onom druhém, modernějším břehu⁴³ stojí, ač svým vyjadřováním kotví na protilehlé straně, jeho myšlenky náleží novějšímu, progresivnějšímu období.⁴⁴

Edmundo O’Gorman v této zajímavé interpretaci pokračuje obsírněji, když tvrdí, že Sepúlveda je ve skutečnosti v určitých ohledech větším křesťanem⁴⁵ než Las Casas. Tuto myšlenku odvozuje ze svého celkového náhledu na „setkání“ ve Valladolidu, který se od

⁴¹ Srov. O’GORMAN, E.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. Str. 565-566.

⁴² Tamtéž, str. 566.

⁴³ Edmundo O’Gorman zde oním druhým břehem nemíní období renesance, nýbrž pozdější dobu osvícenskou, jak dále uvidíme.

⁴⁴ Srov. O’GORMAN, E.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. Str. 566.

⁴⁵ Na tomto místě se nabízí uvést Las Casasův zdroj myšlenek o rovnosti všech lidí, kromě Písma svatého, učení římského filosofa Cicerona. O’Gorman však tuto osobnost a její vliv na Las Casase nezmiňuje, namísto toho naráží na dominikánova moderního, dle jeho názoru až osvícenského ducha.

tradičního úhlu pohledu Lewise Hankeho zásadně liší. Stručně pak shrnuje podle něj hlavní kořeny nesouladu názorů obou: „*Pro něho [Hankeho] spočívá debata [ve Valladolidu] ve faktu, že se někteří muži 16. století přeli o přirozených vlastnostech amerických indiánů; pro mě, naproti tomu, spočívá ve faktu, že někteří muži 16. století se přeli, mimochodem o amerických indiánech, o přirozenosti člověka.*“⁴⁶ Ve Valladolidu se tedy dle O’Gormana střetly dvě nesourodé koncepce lidstva, jedna přirozeně zakotvená v polovině 16. století a hovořící o Indiích, Sepúlveda, druhá, která o několik století předstihla svou dobu a jež se zaobírá spíše lidstvem jako takovým, Las Casasova.

Tato O’Gormanova tvrzení jsou velice zajímavá a řekla bych i podnětná, neboť vysvětlují např. to, proč oba vynikající muži, vzdělaní ve stejném, tomistickém univerzitním duchu uvažovali zcela odlišně. Mohlo by se zdát, že Sepúlveda byl na ukrutenstvích na Indiích páchaných nějakým způsobem osobně zainteresován, čímž nemíním nic jiného než to, že mu ze spáchaných zločinů v Amerikách plynuly nemalé finanční zisky. Takovéto domněnky nejsou nemístné, neboť je více než jisté, že dokonce i mnozí královi blízcí duchovní hodnostáři takto své důchody skutečně navyšovali.⁴⁷ V Sepúlvedově případě tomu tak ale zřejmě nebylo,⁴⁸ proto se mi řešení, která O’Gorman podává, velice zamlouvají. Ovšem nabízejí se i jiná, např. to od Lewise Hankeho, které bude brzy nastíněno.

Proč tedy Las Casas, dle mínění Edmunda O’Gormana, přemýšlí jinak než Sepúlveda? Je to proto, že ve své upřímné a houževnaté snaze zachránit indiány před jistým vyhubením, které tradiční středověké křesťansko-aristotelské uvažování svým způsobem podporuje, vytvořil teorii o rovnosti všech lidí. „*Pokud jsou indiáni lidmi, což nikdo nepopírá, a jestliže si jsou všichni lidé v ontologickém směru rovni, pak sotva mohou [indiáni] být od přirozenosti otroky, když jimi ostatní lidé nejsou.*“⁴⁹ V tomto ohledu jsou O’Gorman i Hanke zajedno. Odlišují se ale v tom, podle čeho si myslí, že Las Casas vytvořil svou nauku o přirozené rovnosti všech lidí.

Podle Hankeho a jeho příznivců, a vlastně i podle Las Casase samotného, čerpal tuto teorii z Písma svatého. O’Gorman je jiného názoru, když tvrdí, že dominikán neodvozoval své učení z transcendentního křesťanství, ale z „*imanentního konceptu lidství, jehož korelátem je Příroda*“.⁵⁰ O’Gorman prohlašuje, že Las Casas byl v tomto ohledu vzdáleným předchůdcem osvícenců, že stál na pomezí scholasticismu, který studoval, a racionalismu, který nastínil.

⁴⁶ O’GORMAN, E.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. Str. 567.

⁴⁷ Jmenovitě například členové řádu hieronymitů či vysoký dvorní hodnostář Lope de Conchillos. Srov. LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 193-195.

⁴⁸ Žádné zmínky o tom, že by se Sepúlveda takto obohacoval, se nedochovaly.

⁴⁹ O’GORMAN, O.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. Str. 567-568.

⁵⁰ Tamtéž, str. 568.

Toto je dle Edmunda O´Gormana klíč k pochopení Las Casase a jeho díla. Zarážející je ovšem, vyjádřím-li své mínění, přinejmenším formulace, že Las Casas *sám nevěděl*, že nejedná jen a pouze v duchu křesťanství.

Dosud jsme ponechávali slovo především Edmundu O´Gormanovi a tvrzení Lewis Hankeho jsme interpretovali jen prostřednictvím O´Gormanových slov. Podívejme se naopak nyní, jak sám Lewis Hanke reaguje na některé z O´Gormanových domněnek, především na jeho odvážné prohlášení, že Don Bartolomé de Las Casas byl „předznamenatelem“ osvícenské filosofie, že byl svou povahou přírodovědec.

O´Gorman svou teorii o Las Casasově smýšlení v osvícenském duchu aplikuje konkrétně na případ Las Casasova podniku v oblasti zvané Vera Paz, kde s požehnáním císaře Karla V. obracel místní indiánské kmeny na víru jen poklidnými prostředky.⁵¹ Tato „akce“ ale bohužel ztroskotala, a to vinou conquistadorů, kteří po celou dobu jejího trvání jen vyčkávali a hledali vhodnou záminku k jejímu zmaření. Jejich chvíle nakonec přišla a oni jí opravdu beze zbytku využili. O´Gorman o tomto Las Casasově pokusu dokázat účinnost svých tezí o mírumilovném jednání s indiány říká: „*když Las Casas přijal výzvu [Španělů] a pustil se do experimentu ve Vera Paz, jeho postoj se v žádném podstatném ohledu nelišil od postoje vědce, vyzbrojeného hypotézami, který podrobně zkoumá přírodu ... [tato snaha] je, v přesném slova smyslu, experimentem.*“⁵² Lewis Hanke namítá: „*Toto je zajisté buď nepochopení Las Casase nebo podstaty experimentu.*“⁵³ A svůj nesouhlas dále rozvíjí. Vědec nejprve stanoví nějakou hypotézu, kterou chce buď prokázat, nebo vyvrátit. Hledá tedy různé způsoby, jak ji „ověřit“, a to tím, že ji podrobí všelijakým experimentům. Přírodovědec s touto svou hypotézou pracuje jen jako s nástrojem, zaujímá k ní neutrální stanovisko, není přesvědčen o její správnosti. Pokud nedojde k její verifikaci, experimentátor jednoduše přijme výsledek, ať je jakýkoliv. Hypotézy se navíc nikdy netýkají náboženských záležitostí.⁵⁴

Las Casas a jeho demonstrativní kolonie v Guatemale proto rozhodně nemůže být charakterizována výše uvedeným způsobem. Biskup neověřoval svá přesvědčení v praxi, on si byl svým úspěchem jist,⁵⁵ vždyť sám Bůh a jeho Syn celou tuto záležitost a její oprávněnost garantovali: „*Las Casas energicky zdůrazňoval, že se Kristus nespokojil pouze s hlásáním*

⁵¹ Chtěl ukázat, že jeho neustále odmítané a tolik diskutované dílo *O jedině přípustném způsobu obracení na víru.*, o němž již byla řeč, by se mělo stát „biblí“ španělské congruisty.

⁵² HANKE, L.: *Bartolome de Las Casas, an Essay in Hagiography and Historiography*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 33, No. 1 (Feb., 1953), str. 137.

⁵³ Tamtéž, str. 137.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, str. 137.

⁵⁵ Jist si byl ve způsobu obracení na víru, ne v tom, že hrabiví Španělé budou klidně přihlížet jeho zdaru. Jistotu měl v Bohu, ne v lidech.

*Jeho pravd, ale trval na jejich uvedení do praxe.*⁵⁶ Dále pak: „*Tato [mírná] metoda, také, byla zavedena Kristem, který přikázal, aby byla zachována apoštolů. Ačkoliv byla obvykle účinná, pokud mírumilovné prostředky nefungovaly, [jeho učedníci] měli jednoduše odejít. Tak Kristus apoštolům přiznal jediný způsob, jak zvěstovat víru těm, kteří chtějí poslouchat. Neměli nutit nebo obtěžovat ty, kteří je nevyslyšeli, ani trestat ty, kteří je z jejich měst vyhodili. Jak On říká, „posílám vás vpřed jako ovečky mezi vlky“.*⁵⁷ Nadto „*nikoliv vraždíce, ale umírajíce apoštolové šířili evangelium Ježíše Krista*“.⁵⁸

Las Casasovi tedy šlo o to ukázat všem pochybovačům, že víra se nemusí, ba nesmí šířit „ohněm a mečem“, což Bůh zapovídá, ale vlídným slovem a vlastním dobrým příkladem. Z Las Casasova pohledu se tedy ve Vera Paz nejednalo o experiment s předem nejistým výsledkem, ale o „demonstraci Boží pravdy“.

Zaměříme se nyní na to, jak se Lewis Hanke vypořádává s O’Gormanovým prohlášením, že „*veškeré Las Casasovo uvažování je zásadně aristotelské, zatímco Sepúlveda je právě tak křesťanem jako Las Casas.*“⁵⁹ Podle O’Gormana byl svým založením Sepúlveda snad dokonce ještě větším křesťanem než Las Casas.

Někteří „nezasvěcenci“ by mohli jednoduše smést údajně značný Las Casasův aristotelismus ze stolu tím, že jej, jmenovitě nauku o přirozeném otroctví, během dispute opakovaně napadal. Toto tvrzení by sice bylo pravdivé, ale zároveň by nestačilo k tomu, abychom jej přijali a dále se touto záležitostí nezabývali. Las Casas Aristotelovu teorii o přirozeném otroctví nikdy zcela neodmítl, jak by se snad mohlo na první pohled zdát, a to ani tehdy, když v roce 1519 v Barceloně před Karlem V. rozhořčeně zvolal, že „*Aristoteles byl Pohan a nyní se smaží v Pekle*“, poněvadž ihned za tímto prohlášením následují slova „*a my smíme užívat jeho nauku jen pokud se slučuje s naší svatou vírou a křesťanskými zvyky.*“⁶⁰ A přesně o to se „Ochránce Indijců“ usilovně snažil, o vytvoření umělé kompatibility mezi Aristotelem a katolickou vírou, přiznejme - ovlivněnou jeho zainteresovaností v amerických záležitostech, v otázce otroctví.

Las Casas v zájmu „své věci“ omezil aplikovatelnost teorie o přirozeném otroctví na co nejmenší počet lidí. Chtěl tak prokázat to, že otroků od přirozenosti je jen poskrovnu a že

⁵⁶ HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. 1949. Str. 77.

⁵⁷ Tamtéž, str. 75.

⁵⁸ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 224.

⁵⁹ HANKE, L.: *Bartolome de Las Casas, an Essay in Hagiography and Historiography*. Str. 144.

⁶⁰ Tamtéž, str. 144.

by měli být považováni za tzv. „chyby přírody“.⁶¹ Las Casas neměl v úmyslu zrušit aristotelské učení o přirozeném otroctví jako takové ani je v jeho původním znění, lépe řečeno v Sepúlvedově znění,⁶² přijmout. Z toho důvodu se domnívám, že pokud vůbec lze „změřit“, který z účastníků valladolidské pře byl více přesvědčeným aristotelikem, mělo by toto označení připadnout spíše na Sepúlvedovu stranu.

Bartolomé de Las Casas prohlašuje, že otroky od přirozenosti jsou pouze někteří jednotlivci. Rozhodně popírá, že by nějaké ucelené společenství lidí, myslím tím kmen, národ či příslušníky nějakého státu, mohlo být jako celek předurčeno k tomu sloužit jinému, vyspělejšímu národu. Indiáni nemohou, lépe řečeno nesmějí, proto být považováni za tu skupinu lidí, kterou Aristoteles „předurčil“ k otroctví dané přírodou, protože žádná skupina k takovém statutu „odsouzena“,⁶³ a to vlastně ani samotným Aristotelem, není. Je patrné, že Aristotelovu nauku Las Casas nenásleduje stejným způsobem jako jeho protivník, naopak ji, a to dosti zřetelně a jednoznačně, přizpůsobuje svému křesťanskému a conquistou vymodelovanému pohledu.

Lewis Hanke na závěr své studie, aby definitivně předešel všem případným pochybnostem, ještě poukazuje na práci Agustína Millares Carla, který v době, kdy tento článek vznikal, vypracovával seznam autorit, k nimž se Las Casas ve svém obsáhlém díle odvolává, jako k důkazu, že častěji referoval ke křesťanským myslitelům a Písmu svatému než k Aristotelovi.⁶⁴

Tato kapitola si kladla za cíl upozornit na možnosti různého přístupu k Las Casasovu dílu. Představili jsme si interpretace Lewis Hankeho a Edmundo O’Gormana, jejichž hlavní myšlenky nyní stručně shrneme. O’Gorman se při výkladu Las Casasova učení neomezil pouze na jeho obranu Indijců tak, jak to podle jeho slov činí jeho „oponent“. V Las Casasově spisech nachází obšírnější souvislosti, tj. dominikánovo postulování všeobecné rovnosti

⁶¹ Podrobně se touto Las Casasovou teorií budeme zabývat v předposlední kapitole nazvané *Nauka o přirozeném otroctví*.

⁶² Las Casas Sepúlvedu kritizoval za nepozorné čtení Aristotelovy nauky o přirozeném otroctví. Především mu vytýkal nesprávné pochopení toho, koho Aristoteles považoval za barbara. Z toho důvodu Las Casas vytvořil kategorizaci jednotlivých druhů barbarismu a následně za pomoci Aristotela ukazoval, že indiáni mezi přirozené otroky nepatří. O tomto tématu ovšem bude podrobněji pojednáno v kapitole *Nauka o přirozeném otroctví*.

⁶³ Uvozovky mají naznačit, že Aristoteles nepovažoval úděl otroků, tedy těch přírodou daných, za nějakým způsobem špatný, ba naopak pro ně výhodný a přínosný.

⁶⁴ HANKE, L.: *Bartolome de Las Casas, an Essay in Hagiography and Historiography* Str. 147.

lidských bytostí, nikoliv jen rovnost indiánů se Španěly či antickými národy. O´Gorman tvrdí, že Hanke tento důležitý rys Las Casasova myšlení opomíná, čímž se dopouští velké chyby.⁶⁵

Hanke také podle O´Gormana nezohledňuje rozdílnost pojetí, z nichž valladolidská mluvčí ve svých tvrzeních vycházel. Hanke Las Casase hodnotí jako zastánce práva a Sepúlvedu jako podporovatele bezpráví. Takto černobílé rozdělení ale podle O´Gormana není možné. Las Casas je, jak O´Gorman tvrdí, člověkem uvažujícím daleko nad rámec své doby narozdíl od Sepúlvedy, který přemýšlí v naprostém souladu s podmínkami 16. století. Z toho důvodu se nám dnes Las Casasův přístup jeví jako správnější, neboť je bližší našemu modernímu uvažování,⁶⁶ což ovšem ještě neznamená, že byl považován za správnější i ve své době.

O´Gorman se rovněž zabývá vlivem aristotelismu působícího na oba valladolidské protivníky, nicméně vzhledem k tomu, že tomuto tématu bude věnována jedna z následujících kapitol,⁶⁷ ponechme jej nyní poněkud stranou a zaměřme se spíše na O´Gormanovo povážlivé srovnávání Las Casase s osvícenci. Hanke vyvrací O´Gormanovy hypotézy týkající se podobnosti biskupova podniku ve Vera Paz s prováděním experimentu moderními přírodovědci. Las Casas neexperimentoval, aby svůj nejistý předpoklad, tj. že jedině mírnými prostředky je možné dosáhnout trvalého a tím i jistého úspěchu v christianizaci a zkulturnění indiánských kmenů, verifikoval. Svým počínáním v Guatemale zamýšlel „demonstrovat Boží pravdu“.

⁶⁵ Domnívám se, že v této záležitosti se nejedná o nic jiného než o pohlížení na Las Casase ze dvou nikoliv si proti řečících úhlů. Hanke se jednoduše zabývá Las Casasem z více věcně historického pohledu, kdežto O´Gorman na něj pohlíží v širším kontextu.

⁶⁶ O´GORMAN, O.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. Str. 566.

⁶⁷ Konkrétně kapitola nesoucí název *Nauka o přirozeném otroctví*.

III. Spor ve Valladolidu

4. Předehra k disputaci

Touto stručnou kapitolou uvedme již tolikrát zmiňovanou při ve Valladolidu, v níž se střetli nejen dva myslitelé své doby Bartolomé de Las Casas a Juan Ginés de Sepúlveda, ale také, jak Edmundo O´Gorman prohlásil, dva historické a filosofické světy.

Karel V. sezval celou řadu teologů, právníků a královských poradců do Valladolidu především z toho důvodu, aby „projednali hlavní otázku [týkající se] toho, jak by mohla být [křesťanská] víra v těchto [amerických] zemích kázána a jakým způsobem by její obyvatelé mohli zůstat poddanými krále“.⁶⁸ Zmínila jsem se již,⁶⁹ že se názory španělské veřejnosti na postup vůči indiánům dosti rozcházely. Jedna strana, zastoupená zejména duchovními hodnostáři, prosazovala mírné a přátelské zacházení s domorodými obyvateli. Druhá strana toužila především po bohatství, jehož chtěla dosáhnout co nejrychleji a v co největším množství, což předpokládalo použití násilí. Obrátme nyní pozornost od těchto obecných reálií ke konkrétnímu dění, jež svolání valladolidské disputace předcházelo a svým způsobem též iniciovalo. Charakteristika těchto událostí rovněž osvětlí nikoliv nepodstatný a osobně nevraživý vztah mezi Las Casasem a Sepúlvedou.

Poté, co byly jednotlivé položky Nových zákonů z roku 1542 postupně odvolávány, se životní podmínky indiánů ještě více zhoršily, neboť si conquistadoři na jejich úkor vynahrazovali své ušlé zisky. Las Casas se kvůli pobouření, jež vzbudilo jeho dílo *Rady a pravidla pro zpovědníky*, mající zlepšit ztíženou situaci domorodců,⁷⁰ musel vrátit do své vlasti zpovídat se ze svého údajného velezrádného jednání proti španělské koruně.

Když Las Casas roku 1547 doplul do Španělska, ihned se obrátil na všechny své přátele a zastánce vlídného postoje k indiánům a započal boj za jejich práva. Obhájil se proti nařčení z velezrady⁷¹ a zároveň předložil svou novou knihu nazvanou *Některé zásady, z nichž*

⁶⁸ ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. In: *Hispanic Philosophy in the Age of Discovery: Studies in Philosophy and the History of Philosophy*, Vol. 29, White, Kevin (ed), 1997. Str. 89.

⁶⁹ V úvodní části této práce, poté rovněž v první kapitole.

⁷⁰ Připomeňme, že dominikáni odmítali všem Španělům, kteří nepřiznali své viny, jichž se na indiánech dopustili, a kteří nepodepsali dokument navraccující ztotočeným americkým domorodcům svobodu a majetek, udělit rozhřešení a poslední pomazání.

⁷¹ Las Casas ospravedlnil nejen sebe, ale též své dílo *Rady a pravidla pro zpovědníky* a to konstatováním, „že conquistador přijel do Indií bez peněz, jen se zbraněmi, případně s koněm. Všechno, co má nad ty zbraně a nad koně, získal tedy v Indiích, a to hříchem proti některému z desatera přikázání. A protože předpokladem rozřešení je náprava škody, jsou Rady a pravidla pro zpovědníky naprosto logickým rozvedením těchto obecně

vycházeti jest při disputacích, aby najevo vyšla a obhájena byla spravedlnost vůči Indijcům. Díky agitaci před Indijskou radou následně dosáhl příslibu, že podrobněji seznámí španělského krále s celkovou situací v Novém světě a také s požadavky na její zvrácení. Panovník sám měl poté rozhodnout o dalších opatřeních.

S úlohou Bartolomé de Las Casase jsme se již seznámili, nyní je nutné zaměřit se na Juana Ginés de Sepúlvedu a objasnit, proč právě on se stal Las Casasovým pozdějším valladolidským protivníkem.

Když jisté kruhy španělské společnosti⁷² chtěly obhájit násilný postup vůči „indijským barbarům“ jako právoplatný, obrátily se na něj z velmi prostého důvodu – již jednou se totiž v podobné záležitosti osvědčil.⁷³ Sepúlveda následně sepsal, na základě své perfektní znalosti Aristotela a jeho teorie o přirozeném otroctví,⁷⁴ dílo dokazující oprávněnost válek proti indiánům. Byť se tento spis, *Democrates alter, sive de justis belli causis apud Indos* u královského dvora těšil velkému ohlasu, bylo mu znemožněno, „díky“ zásahu Las Casase a jeho stoupenců,⁷⁵ ve Španělsku vyjít tiskem.⁷⁶

Sepúlveda stejně jako jeho aktivní oponent, Las Casas okamžitě jednal. Nejenže sepsal další tři apologie ve španělském jazyce,⁷⁷ aby získal podporu veřejnosti profitující z amerických válek,⁷⁸ ale poslal také dopis císařskému synovi, Filipovi (1527-1598), aby loboval za svou věc. „Zároveň Filipovi připomněl, že bylo jeho [Sepúlvedovou] povinností

uznaných zásad.“ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 218.

⁷² Mezi ty, kteří nejvíce profitovali z násilného postupu vůči indiánům patřili zejména různí obchodníci, příslušníci šlechtického stavu a rovněž někteří duchovní hodnostáři. Nejvýznamnějším členem katolické církve, který podporoval zotročování amerických domorodců byl kardinál García de Loaysa ze Sevilly (1478–1546). Tento vysoce postavený muž dokonce, což je podle mého názoru velmi zajímavé, v letech 1518-1524 zastával funkci generálního představeného dominikánského řádu, tedy řádu, jehož členem paradoxně byl i Las Casas

⁷³ Na počátku 30. let 16. století se studenti, pocházející z významných španělských rodů, na univerzitě v Bologni rozhodli hlásat, že „všechny války, včetně těch obranných, jsou v protikladu s katolickým náboženstvím. Jak by kdokoliv mohl být dobrým křesťanem a zároveň vojákem? ptali se.“ (HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 61.) Podobné názory v byly době, kdy se vedly války se stále více expansivními Turky a bojovalo se i v srdci Evropy proti vzrůstajícímu se reformačnímu hnutí, velice nebezpečné. Proto sám papež Klement VII. pověřil Sepúlvedu, bývalého posluchače Pietra Pomponazziho v Bologni, aby studenty pádnými argumenty pro ospravedlnění válek vedených křesťany, umlčel. V roce 1535 tak vyšel spis *Democrates Primus* a o 6 let později, roku 1541 jeho španělský překlad. (Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 62.)

⁷⁴ Sepúlveda přeložil Aristotelovu *Politiku* do latiny.

⁷⁵ Projednávání otázky, zda Sepúlvedovo dílo má či nemá být vydáno tiskem se odehrávalo mimo jiné též na půdě univerzity v Salamance, mezi jejímiž vyučujícími měl Las Casas několik blízkých přívrženců.

⁷⁶ Sepúlveda následně napsal další, obdobně zaměřený spis *Apologia pro libro de justis belli causis* a poslal jej do Říma, kde *Apologia* roku 1550 vyšla. Ve Španělsku ale Sepúlveda své dílo, *Democrates Alter* ani *Apologii*, přes veškerou projevenou snahu nikdy nespátřil v tištěné podobě, neboť do roku 1578, kdy jejich autor v ústraní zemřel, k tomu nebylo dáno povolení. Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 63 a HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. Str. 114.

⁷⁷ O tom, že Las Casas na tuto Sepúlvedovu aktivitu zareagoval rovněž napsáním jedné části svých apologetických spisů ve španělštině, jsem se zmínila v první kapitole.

⁷⁸ Srov. HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. Str. 114.

*podpořit spravedlnost a nedovolit nestoudnému muži [vybavenému] smyšlenkami a prostředky zatěmnit pravdu, zvláště když se tato záležitost týká veřejného prospěchu a zároveň pověsti a svědomí jeho otce a děda’.*⁷⁹

Las Casas mezitím též čile korespondoval a dosáhl velkých úspěchů. Indijská rada zapověděla posílání dalších expedic do Nového světa bez zvláštního povolení a splnila svůj slib – po návratu Karla V. do Španělska jej o všem informovala. Král 16. dubna 1550 zakázal veškeré výboje, dokud „*sbor teologů a poradců nerozhodne o spravedlivé metodě jejich vedení.*“⁸⁰ Las Casas dočasně zvítězil.

5. Valladolidská disputace

Touto stručnou kapitolou se zaměříme na samotný průběh valladolidské disputace a také si z obecného hlediska přiblížíme přístupy Bartolomé de Las Casase a Juana Ginés de Sepúlvedy k otázce „*jak by mohla být [křesťanská] víra v těchto [amerických] zemích kázána a jakým způsobem by její obyvatelé mohli zůstat poddanými krále*“.⁸¹

Nejprve je třeba zdůraznit, že pod termínem „disputace ve Valladolidu“ se skrývá nikoliv jedno, ale hned dvě zasedání španělských myslitelů. První začalo v polovině srpna roku 1550 a trvalo zhruba po dobu jednoho měsíce. Sepúlveda a Las Casas, v tomto pořadí, předstupovali pronášejíce své argumenty před tzv. *Kolegium čtrnácti*,⁸² pro tuto příležitost speciálně sestaveného. Sepúlveda byl prvním, kdo vystoupil se svými tezemi o opodstatněnosti válek vedených proti necivilizovaným americkým domorodcům. Jeho řeč trvala tři hodiny a čerpala z již zmíněných Sepúlvedových, ve Španělsku zakázaných spisů. Druhý den před *Kolegium čtrnácti* předstoupil Las Casas, jehož doslovné předčítání jeho monumentální apologie⁸³ se protáhlo na celých pět dní. Navzdory zavádějícímu názvu „pře ve Valladolidu“ je z výše uvedeného patrné, že se během ní oba protivníci nesetkali tváří v tvář a tudíž neměli možnost konfrontovat své antagonistické názory přímo.

⁷⁹ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 65.

⁸⁰ HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. Str. 67.

⁸¹ ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str. 89.

⁸² Za členy tohoto *Kolegia* byli vybráni tito myslitelé: Domingo de Soto a Melchor Cano, kteří již dříve prolašovali, že války vedené v Novém světě jsou protiprávní. Dále zde zasedali bratři Bartolomé de Miranda a Bernardino de Arévalo. Posledních deset přisedících tvořili členové Kastilské a Indijské rady jako např. Gregorio López, Gutierre Velázquez, Sandoval, Hernán Pérez de la Fuente, Ribedeneira a Briviesca. Srov. HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. Str. 117-118.

⁸³ Las Casas *Kolegiu čtrnácti* přečetl jak svou latinskou, tak i španělskou apologii.

Kvůli závažnosti záležitosti a jistě i kvůli obsáhlosti Las Casasova proslovu se soudci rozhodli vše pečlivě zvážit. Domingo De Soto (1494-1560),⁸⁴ předseda *Kolegia*, byl požádán, aby sepsal shrnutí a zestručnění argumentů obou oponentů. Takto vzniklo dílo nesoucí název *Summarium*,⁸⁵ jež má dodnes neocenitelnou hodnotu v tom, že je jedinečným úředním, oficiálním a vůbec jediným dokumentem, který se z tohoto setkání zachoval. S kopiemi tohoto *Summaria* se jednotliví členové *Kolegia čtrnácti* rozešli do svých domovů hned poté, co stanovili datum příštího setkání, které by mělo o všem s konečnou platností rozhodnout, na 20. ledna následujícího roku, tedy 1551. Toto druhé zasedání se nakonec uskutečnilo až v dubnu, neboť většina členů *Kolegia čtrnácti* projevovala opakovanou neochotu se vůbec dostavit. Nakonec ale přece téměř všichni zpět do Valladolidu přicestovali. K žádnému „vynesení rozsudku“ přesto nedošlo, ačkoliv jak Sepúlveda, tak i Las Casas se později ve své korespondenci zmiňovali o vítězství. Údajně oba zvítězili. Takto podivuhodný závěr zřetelně naznačuje neuzavřenost a nejednoznačné vyústění celého jednání.⁸⁶

Charakterizujme nyní Las Casasovo a Sepúlvedovo vystupování a jejich nahlížení na diskutovanou problematiku. Las Casas o indiánech hovořil vždy velmi nekriticky a poněkud přehnaně pozitivně. Neustále zdůrazňoval jejich nezkažené lidství, jejich pokoru, mírnost, neuvěřitelnou připravenost a také upřímnou touhu po přijetí křesťanství.⁸⁷ Buď eufemizoval a omlouval, nebo úplně opomíjel zjevnou bojovnost některých kmenů, modloslužebné rituály, kanibalismus apod. Stejně jako někteří jeho kritici, byť oni v opačném smyslu, podléhal očividnému generalizování^{88 89}.

Las Casas se záníceně zasazoval za své utopické vize,⁹⁰ čímž jasně dával najevo, že se nespokojí s ničím menším než s optimem, tj. s laskavým přístupem k Indijcům. Sepúlveda, s nohama pevně stojícíma na zemi, si jasně uvědomoval nedostatky v nastolování světské spravedlnosti.⁹¹ Ani on nesouhlasil s masivním vražděním indiánů, ale byl si vědom toho, že do Nového světa je nutno vnést i civilizaci, nejen evangelium, a že je někdy nezbytné sáhnout

⁸⁴ Domingo de Soto byl členem řádu dominikánů, profesorem na univerzitě v Alcalá a později též v Salamance. V letech 1547-1550 také působil jako zpovědník Karla V.

⁸⁵ Toto *Summarium* vyšlo tiskem v Seville roku 1552. Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 69.

⁸⁶ Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 67-69, HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice*. Str. 117-119.

⁸⁷ Srov. LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 20.

⁸⁸ Las Casas nečinil rozdíly mezi jednotlivými kmeny, pro něj jakoby existoval pouze jeden jediný indijský národ mající jen ty nejlepší vlastnosti.

⁸⁹ Srov. ANDÚJAR, E.: *Bartolomé de Las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda: Moral Theology versus Political Philosophy*. In: *Hispanic Philosophy in the Age of Discovery: Studies in Philosophy and the History of Philosophy*, Vol. 29, White, Kevin (ed), 1997. Str. 74.

⁹⁰ Utopickými vizemi míním Las Casasovy předpoklady postupného přijetí křesťanství všemi indiánskými kmeny, dobrovolné a trvalé vzdání se modloslužebnických praktik, přijetí nadvlády španělského krále apod.

⁹¹ Srov. ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str. 98.

po zbrani, nenaskýtá-li se jiná možnost. Přijetí křesťanství dle jeho slov vždy bylo, je a bude dobrovolnou záležitostí.⁹² Z nově nabytých území ale španělská koruna nechce a ve stávající situaci⁹³ ani nemůže učinit jen jakousi vzdálenou, samostatně fungující a na Španělech téměř nezávislou „duchovní provincii“, která vznikne jen díky dobré vůli indiánů. Je zapotřebí zavést zde nejprve pořádek a klid prostřednictvím politické správy, v jejímž čele stane španělský panovník. V pořadí je podle Sepúlvedy nejvhodnější a nejpřínosnější pro „všechny zúčastněné“ postupovat chronologicky takto: „*Vyrvat z kořenů jejich [indiánů] neřesti a zvyky, pobízet je směrem k lidštějšímu životu a jemně je získávat pro křesťanskou víru.*“⁹⁴

Edmundo O’Gorman tvrdil, že se ve Valladolidu střetly dva historické a filosofické světy, já připojuji úvahu o tom, že se v něm setkaly rovněž dvě odjakživa si vzájemně konkurující⁹⁵ instituce, církve a stát. Zpočátku mocná a jednotná církev se v 16. století potýkala se značnými problémy. Velká část jejích příslušníků se odtrhla ve prospěch nově vytvořených reformovaných církví, vzpomeňme Martina Luthera, Jana Kalvína či anglického krále Jindřicha VIII. Tyto úspěšné reformátorské činy ukázaly, že církve bez podpory státu nemá sdostatek sil se bránit, že uvalení klatby či exkomunikace v 16. století již mnoho neznamenají. Světské zájmy, ačkoliv stále za podpory, byť nekatolické, církve, nad sakrálními v této době nabývají vrchu. A právě v tomto, profánnímu hledisku nakloněném období vystupuje „Ochránce Indijců“ s požadavkem na šíření křesťanství podle mučednického vzoru apoštolů⁹⁶ bez ohledu na praktické a velmi neodbytné státní potřeby. Domnívám se, že Las Casasovo vyhrocené stanovisko v této rozporuplné době ani při nejlepší vůli nemohlo, aniž by přijalo kompromisy, dojít vyslyšení.

Tato kapitola nás uvedla do disputace ve Valladolidu jako takové. Přiblížili jsme si její atmosféru a stručně popsali její průběh. Tato deskripce představovala nezbytný krok před samotným rozbořením Las Casasova a Sepúlvedova argumentu, k němuž se tímto dostáváme. Následujícími kapitolami se tedy detailně zaměříme na filosofický obsah tezí obou protivníků.

⁹² Srov. ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str. 99.

⁹³ Nákladné války proti Turkům ohrožujícím Evropu a rovněž hodně zlata pohlcující spory s luterány.

⁹⁴ ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str. 99.

⁹⁵ V této souvislosti uvedme jeden příklad za všechny – boj o investituru, tj. o jmenování církevních hodnostářů do funkce, na přelomu 11. a 12. století, který započal papež Řehoř VII. a císař Svaté říše římské Jindřich IV. a který pokračoval i po jejich smrti.

⁹⁶ Las Casas se dovolával příkladu prvních hlasatelů křesťanství: „*Nikoliv vraždíce, ale umírajíce Apoštolové šířili evangelium Ježíše Krista.*“ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 224.

Koncepce příštího textu je rozvržena *přibližně* tak, aby ve svém pořadí respektovala Sepúlvedovy čtyři hlavní důvody pro ospravedlnění válek proti indiánům:⁹⁷

1. Závažnost zločinů spáchaných domorodci, zvláště jejich modloslužebnictví a hříchy proti přírodě/přirozenosti.
2. Nekultivovanost/hrubost jejich schopností, která tyto lidi osudově předurčuje k tomu, aby sloužili těm, co mají rozvinutější znalosti.
3. Připravit cestu pro bezpečné kázání.
4. Lidské oběti a kanibalismus praktikované těmito národy.

Bylo řečeno, že koncepce *přibližně* koresponduje se Sepúlvedovými čtyřmi důvody, nebudeme se jim totiž věnovat beze zbytku. Podrobně se seznámíme s prvním, druhým a čtvrtým bodem. Namísto třetího, ve svém obsahu velmi teologického důvodu se závěrem zaměříme na vliv filosofie Marca Tullia Cicerona na Las Casasovo pojetí přirozené lidské rovnosti.

⁹⁷ Srov. ANDÚJAR, E: *Bartolomé de Las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda: Moral Theology versus Political Philosophy*. Str. 76.

IV. Filosoficko-teologické argumenty

6. Zločiny proti přirozenosti, modlářství

Podle Juana Ginés de Sepúlvedy bylo jedním ze závažných opodstatnění použití násilí proti indiánům, ovšem pouze v případě, pokud se svých zvyků nebudou ochotni zřici, jejich opakované prohřešování se proti přírodě. Míjí tím zejména uctívání přírodních sil, zvířat, nebeských těles či panovníků, jimž jsou připisovány nadpřirozené schopnosti. Těmto svým božstvům, pro naklonění jejich přízně, pak indiáni pravidelně přinášeli různé obětiny, často krvavé, ba lidské.

Prohřešování se proti přírodě, proti přirozenosti, proti přirozenému zákonu. Sepúlveda tato spojení užívá v souladu s Tomášem Akvinským, který ve své *Summě teologické* píše: „Pročež, ježto vše, co je poddáno božské prozřetelnosti, je spravováno a měřeno zákonem věčným, ... , je zjevné, že vše má nějaký podíl věčného zákona. Mezi ostatním však rozumový tvor podléhá nějakým vynikajícím způsobem božské prozřetelnosti. Pročež i v něm je podíl věčného rozumu,... A takový podíl věčného zákona v rozumovém tvorů sluje zákon přirozený. ... Z čehož je patrné, že přirozený zákon není nic jiného, než podíl věčného zákona v rozumovém tvorů.“⁹⁸ Jednání v rozporu s přirozeným zákonem tedy znamená jednání v rozporu s Bohem, v rozporu s Božím a zároveň vlastním rozumem, který je všem lidem společný. „Dobro jest, po čem všechna dychtí. To je tedy první příkaz zákona, že dobro se má konati a sledovati, a zlu vyhýbati; a na tomto se zakládají všechny jiné příkazy přirozeného zákona,...“⁹⁹ Činění dobra je základem přirozeného zákona, činění dobra nejen pro sebe, ale i pro druhé. Usmrcení člověka proto, aby byli uspokojeni nenasytí, krvelační a zvrhlí bohové, mezi činnosti shodující se s prvotním přikázáním přirozenosti rozhodně nepatří. Vždyť „proti přirozenému zákonu je vražda nevinného a také cizoložství a krádež“.¹⁰⁰

Přirozený zákon jakožto první, obecné přikázání je vlastní všem lidem. Ovšem podle Tomáše Akvinského existují i druhotné příkazy přirozeného zákona, které jsou s prvním těsně spojeny, a ty mohou být u jednotlivců či u menšího počtu lidí negativně modifikovány, anebo dokonce zcela zničeny: „Avšak, co do jiných druhotných příkazů, přirozený zákon může být

⁹⁸ AKVINSKÝ, T.: *Summa theologická*. II. q. 91. a. 2.

⁹⁹ Tamtéž, q. 94. a. 2.

¹⁰⁰ Tamtéž, q. 94. a. 5.

zničen z lidských srdcí buď pro špatná přesvědčení, nebo také pro špatné návyky a zkažené zběhlosti.“¹⁰¹ Tomáš Akvinský zde naráží na praktické uplatňování prvního zákona, na rozmanitost kulturních a společenských zvyklostí, na aktivity uváděné do pohybu různými vášněmi, špatně osvojenými obyčejí jednotlivých lidí, rodin apod. Přirozený zákon přesto nikdy zcela nezmizí: „...vina ničí zákon v jednotlivosti, ne však všeobecně; leč snad co do druhotných příkazů přirozeného zákona...“¹⁰² V aristotelském jazyce by se dalo říci, že druhotná přikázání se podobají akcidentům, jež jsou svou povahou proměnlivé a nahodilé, kdežto prvotní, obecné přikázání zůstává za všech okolností stále stejné, neboť je věčné, trvalé a neměnné tak jako podstata.

Od této úvahy není daleko k tomu, co dále Sepúlveda postuluje, totiž že někteří lidé, ti, jenž se odchýlili od přirozeného zákona ve zmiňovaných druhotných přikázáních, jsou v podřízeném postavení jiným. Jsou v podřízeném postavení vůči těm, kteří přirozený zákon buď dodržují v celé jeho šíři, anebo jej alespoň naplňují ve větší míře. S pomocí Tomáše Akvinského tak Sepúlveda aplikuje aristotelskou nauku o podřízenosti některých lidí jiným na případ amerických indiánů. Dále pak pokračuje zevrubnějším rozvíjením Aristotelovy teorie o přirozeném otroctví, jejíž uvedení do praxe, dle jeho názoru, si situace v Nových Indiích očividně žádá. Toto téma je ovšem předmětem jedné z následujících kapitol,¹⁰³ proto jej prozatím ponechme stranou.

Vyzdvihneme zde, že Sepúlveda vlastně předpokládá v určitém smyslu rovnost všech lidí. Stejně jako Tomáš Akvinský stanovuje, že všechny lidské bytosti bez rozdílu jsou „obdařeni“ prvním přikázáním, jež je vede ke konání dobra. V tomto ohledu jsou všichni lidé rovnocenní. To, že pro dobro indiánů, a samozřejmě i Španělů, je nejlepší uvést je do civilizovaného světa a předat jim vedle křesťanství i různé poznatky, zvyky a společenské konvence, třeba i pomocí síly, je již jiná záležitost. Nebylo by tedy spravedlivé, ačkoliv Las Casas to činí, nařknout Sepúlvedu z hlásání masivního zotročování a méněcennosti amerických domorodců proto, že by byli tvory spíše podobnými zvířatům než lidem. Sepúlveda prosazoval vytvoření politické nadvlády, která by nebyla despotická a krutá, ale rodičovská a vedla by ke zdokonalení zdatností amerických domorodců.¹⁰⁴

Modloslužebnictví, rituální vraždění lidí pro ukojení božstev, tyto praktiky bezpochyby patřily mezi ty nejobludnější, s nimiž se Španělé v Novém světě setkali. Z tohoto

¹⁰¹ AKVINSKÝ, T.: *Summa theologická*. II. q. 94. a. 6.

¹⁰² Tamtéž, q. 94. a. 6.

¹⁰³ Jedná se o kapitolu nazvanou *Nauka o přirozeném otroctví*.

¹⁰⁴ ANDÚJAR, E.: *Bartolomé de Las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda: Moral Theology versus Political Philosophy*. Str. 79.

důvodu také conquistadoři často hovořili o tom, že bytosti, které takto bezostyšně usmrcují jiné a dokonce je pojídají, jsou jen krutými bestiemi, jež jistě nemohou být plnohodnotnými členy lidské rasy, a proto jejich zabití je snadno ospravedlnitelné. Na lidské oběti se zaměříme v následující kapitole, zde jen poukážeme, s použitím *Summy teologické*, na vážnost prohřešku proti přirozenému zákonu, pokud jde o uctívání jednotlivých předmětů, soch, přírodních úkazů či nebeských těles.¹⁰⁵

Tomáš Akvinský je, co se týče typu modlářství, jež lze svým charakterem aplikovat na případ indiánů, v trestuhodnosti takového jednání dosti shovívavý. V kategorizaci modloslužebnictví v posledním bodě uvádí: „*Za třetí z neznalosti pravého Boha, jehož vznešenost lidé neuvažujíce, některým tvorům pro krásu nebo sílu vzdávali poctu božství. Pročež se praví Moudr. 13: „Ani pozorujíce díla, nenalezli, kdo jest umělcem. Ale buď oheň nebo vítr nebo tekutý vzduch nebo okruh hvězd nebo obrovskou vodu nebo slunce nebo měsíc měli za bohy, spravující svět.*“¹⁰⁶ Nevinná neznalost a špatné zvyky, které mimochodem odpovídají oněm pokřiveným druhým přikázáním přirozeného zákona, vzniklé kdysi na popud dávno zemřelých předků, tedy svedly indiány z pravé cesty. Co se závažnosti hříchu modloslužebnictví týká, Tomáš Akvinský říká, že: „*je těžší hřích toho, kdo hřeší vědomě, než toho, kdo hřeší nevědomky. A podle toho nic nepřekáží, aby tíže hřešili kacíři, kteří vědomě porušují víru, kterou přijali, než modláři, hřešící nevědomky.*“¹⁰⁷ Uctívání model je tedy hříchem nepřilíš závažným.

Sepúlveda pravděpodobně znal tyto řádky Tomáše Akvinského, tudíž se zajisté nezasazoval o vykořeňování modloslužebnictví rovnou násilím, jak by se na první pohled snad mohlo zdát. Je opětovně třeba zdůraznit, že Sepúlveda mýnil sáhnutí po zbrani proti indiánům jedině v případě, kdy jimi od těchto zvyků nebude upuštěno, kdy je budou nutit praktikovat i nově přestoupivším na křesťanskou víru, kdy se bude pokračovat v obětování lidí či v konzumaci jejich masa, kdy by toto uctívající chování mělo ohrozit Španěly.

Bartolomé de las Casas měl samozřejmě k tomuto tématu co říci. Mnoho času strávil samostudiem práva, takže se cítil být jeho velmi dobrým znalcem, který se vyrovná i advokátům, kteří studovali na právnických fakultách: „*Pracoval jsem, abych našel a nastudoval a jasně vyložil právo [týkající se této věci]. A domnívám se, pokud se nepletu, že*

¹⁰⁵ V mě dostupných materiálech jsem se s poznámkami odkazujícími přímo na tuto problematiku nikde nesečkala, soudím ale, že se předmětem valladolidské diskuze stala také.

¹⁰⁶ AKVINSKÝ, T.: *Summa theologická*. II. q. 94. a. 4.

¹⁰⁷ Tamtéž, q. 94. a. 3.

*jsem se ponořil tak hluboko do vod tohoto předmětu, že jsem dosáhl jeho pramene.*¹⁰⁸ Ve svém díle *Historie Indií* dále píše: „*Bůh neustanovil žádného muže ani živého ani mrtvého tak zkušeného a rozumějícího skutečností a přirozenému zákonu, božskému a lidskému, jako jsem já ve věcech Indijců.*“¹⁰⁹

Las Casas své argumenty postavil na jednoduchém právním základě: „*Veškeré trestání předpokládá jurisdikci nad osobou, které je určeno, ale Španělé nad indiány neužívají žádné úřední pravomoci, a proto je nemohou trestat.*“¹¹⁰ Vždyť ani nad židy, muslimy či modloslužebníky, pokud nežijí přímo na Iberském poloostrově nebo ve španělských provinciích, nemá kastilská koruna žádnou moc. Jak by ji tedy mohla chtít užívat v Novém světě, který nikomu z Evropanů nepatří? A pokud již hovoříme o legislativě, která by v Indiích měla být dodržována, pak je to podle Las Casase ta, jíž stanovili vládcí místních kmenů, kteří byli zvoleni či jinak dosazeni do svých funkcí dle přirozeného zákona.¹¹¹

Vraťme se ještě k příkladu židů, abychom blíže osvětlili, jak jejich případ Las Casas srovnává s případem amerických domorodců. Bylo řečeno, že pokud nežijí a nepracují na území španělského státu, nemohou na nich dodržování svých nařízení království úředníci vyžadovat. Velké množství židů ale v kastilských městech pobývalo a pracovalo. Museli platit daně a respektovat zákony, ale to je vše. Co se týče víry, byli zcela svobodní. „*Proto, jelikož církev netrestá nevěřící židy, i když žijí v oblastech křesťanského náboženství, mnohem méně bude trestat modloslužebníky, kteří obývají obrovskou část světa, která byla v předešlých staletích neznámá, která nikdy nebyla podřízená žádné církvi nebo jejím členům a která dokonce ani nevěděla, co církev je.*“¹¹²

Conquistadoři v Americe nemají co dělat.¹¹³ Do této země mají podle Las Casase přicházet především misionáři a s nimi řemeslníci, rolníci a umělci, aby postupně kladně ovlivňovali indiány a učili je. Povinností nově příchozích je nehledět na obyčeje domorodců, jakkoli barbarské se mohou zdát, a přistupovat k nim jako k sobě rovnocenným bytostem, jako bratrům.¹¹⁴ „*Žádný zločin není tak strašlivý, ať už jde o modlářství či sodomii nebo jiný*

¹⁰⁸ PAGDEN, A: *Ius et Factum*.. Str. 153.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 153.

¹¹⁰ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 87.

¹¹¹ Srov. PHELAN, J. L.: *The Apologetic History of Fray Bartolomé de Las Casas*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 49, No. 1 (Feb., 1969), str. 97. nebo CARRO, V. D.: *The Spanish Theological-Juridical Renaissance and the Ideology of Bartolomé de Las Casas*. In: *Bartolomé de Las Casas in History. Toward an Understanding of the Man and His Work*. J. Friede, B. Keen (ed.), Northern Illinois University Press, 1971, str. 288-289.

¹¹² HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 88.

¹¹³ V poslední kapitole vztahující se k Ciceronovu vlivu na Las Casasovo pojetí lidské rovnocennosti se na toto téma zaměříme blížeji, proto na tomto místě nepředbíme.

¹¹⁴ Srov. PHELAN, J. L.: *The Apologetic History of Fray Bartolomé de Las Casas*. Str. 97.

*druh, aby vyžadoval, aby bylo evangelium poprvé hlásáno jinak než jak stanovil Kristus, což znamená, v duchu bratrské lásky, nabízejíc odpuštění hříchů a vyzývání lidí k pokání.*¹¹⁵ Americkým domorodcům je zapotřebí ponechat prostor k tomu, aby řádně pochopili smysl křesťanství. Poté se zajisté rádi a dobrovolně, podle Las Casasových představ, vzdají svých špatných zvyků a začnou žít spořádaný život.

Představili jsme si základ, na nějž Sepúlveda posléze postavil Aristotelovu nauku o přirozeném otroctví. Sepúlveda pro vytvoření tohoto podkladu užil učení Tomáše Akvinského o prvotních a druhotných příkázáních přirozeného zákona. Jimi ukázal, že ačkoliv si jsou všichni lidé v určitém ohledu rovni, a to tím, že se podílejí na věčném právu, pro některé je vhodné nechat se vést vyspělejšími jedinci. Tito jedinci jsou vyspělejší proto, že se ve větším měřítku řídí prvotním příkázáním. Jinými slovy nejsou negativně ovlivněni kulturou, jež během svého trvání zdeformovala druhotné příkazy přirozeného zákona, a proto vedou lepší život. Z toho důvodu by svým nedokonalejším „kolegům“ byli výbornými poručníky.

Zdůraznili jsme rovněž, že se Sepúlveda nezasazoval o použití násilí proti indiánům za všech okolností. Vzhledem k tomu, že Tomáš Akvinský nahlížel na podobné modloslužebnictví, jaké praktikují američtí domorodci, velmi shovívavě, lze se domnívat, že právě kvůli jeho autoritě byl Sepúlveda v tomto ohledu rovněž mírnější. Propagoval užití zbraní pouze tehdy, budou-li indiáni sami klást odpor, či nevzdají-li se svých zlovyků.

Las Casas argumentoval proti násilnému postupu vůči indiánům svým prohlášením, že španělská koruna nad původními americkými obyvateli nemá žádnou úřední pravomoc, a tak také nemá právo je za jakékoliv prohřešky, byť i proti přirozenému zákonu, trestat. Co se týče náboženských zvyklostí indiánů, Španělé je nemohou zákonně potlačovat, neboť tak nečiní ani v případě židů, kteří navíc žijí na území Španělského království. Nový svět nejenže není součástí španělského státu, a proto nespadá pod jeho jurisdikci, navíc jeho spiritualita jako taková se španělskému zasahování zcela vymyká.

Své tvrzení Las Casas uzavírá poukázáním na Krista, který stanovil, že se má křesťanství šířit „*v duchu bratrské lásky, nabízejíc odpuštění hříchů a vyzývání lidí k pokání*“.

¹¹⁵ HANKE, L: *All mankind is one*. Str. 88.

7. Zastavení lidských obětí a kanibalismu

Kanibalismus jsme v předešlé kapitole stručně zmínili, a to v tom smyslu, že byl conquistadory nejčastěji uváděnou záminkou a také obhajobou pro boje proti indiánům. Obdobné krvavé praktiky musely dobyvatele i misionáře zprvu velmi šokovat a také znechucovat. Sepúlveda příklad těchto nehumánních zvyklostí během své tříhodinové promluvy před *Kolegiem čtrnácti* zmiňoval opravdu často, snad nejčastěji ze všech. Zapomněl se ovšem zmínit o tom, že Španělé si ve svém zacházení s americkými domorodci zaslepeni vidinou bohatství nepočínali o mnoho lépe, byť maso svých obětí podle všeho nekonzumovali. „*I mučí ho skřipcem, na břich mu lijíce vřící lůj, nohy ke kůlu připoutané zatěžují řetězy, k jinému kůlu krk přivazují, a zatímco dva muži drží jeho paže, přikládají k nohám oheň; a tyran čas od času přicházejí hrozí mu pomalou smrtí na mučení, pak-li nedá zlatý dům. A tak řečeného Pána trápením utratili.*“¹¹⁶

Sepúlveda argumentoval takto: „*Důkaz o jejich divošském životě, podobném tomu zvířecímu, je možné spatřovat v ohavných a strašlivých lidských obětech jejich démonům; také je možné jej spatřovat v jejich pojídání lidského masa, jejich upalování žijících vdov po významných osobách a v dalších zločinech odsouzených přirozeným zákonem, jejichž popis uráží uši a děsí mysl civilizovaných lidí. Oni naopak provádějí tyto příšerné věci na veřejnosti a považují je za zbožné činy. Ochrana nevinných před takovýmto protiprávním jednáním nám sama o sobě dává právo, udělené již Bohem a přirozeností, vést války proti těmto barbarům, abychom je podrobili španělské vládě.*“¹¹⁷ Sepúlveda se dovolává ochrany nevinných ze strany civilizovaných lidí. Zamyslíme-li se nad tímto prohlášením v souvislosti s různými, Španěly praktikovanými metodami jak co nejrychleji indiány přimět k vydání veškerého jejich cenného majetku, dostáváme se ke strašlivému paradoxu: Tito civilizovaní lidé se neštítíli všelijakým „uměním“ přimět nevinné indiány, aby jim dali nejen všechno své zlato, ale nakonec i své životy, ačkoli předtím svým mučitelům ve všem vyhověli.

Las Casas reaguje uvedením jediných dvou zákonných případů, kdy církev či křesťanští vládci mohou od pohanů vyžadovat poslušnost. První se týká případů, kdy nevěřící kladou odpor *per se* (sami od sebe) a ne *per accidens* (kvůli vnějším příčinám).¹¹⁸ Co se této první kategorie týče, Las Casas se o ní rozepisuje ve svém díle *O jedině přípustném způsobu*

¹¹⁶ LAS CASAS, B. de: *O Zemi Indijských pustošení a vyliďňování zpráva nejstručnější*. Str. 97-98.

¹¹⁷ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 86.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, str. 90.

obracení na víru. Přiznává v něm, že indiáni vraždí misionáře. Podle něj tak ale nečiní proto, že by chtěli zabít kleriky jako kleriky, *per se*, ale protože se američtí domorodci brání vojákům, kteří jsou těmito duchovními doprovázeni. Indiáni ve chvíli, kdy bojují o své životy, nerozlišují mezi válečníkem a misionářem. Tento první případ ospravedlňující války proti nevěřícím se tedy zjevně, podle Las Casase, nevztahuje na původní obyvatele Ameriky.¹¹⁹

K druhému případu zákonného zasáhnutí proti nevěřícím může dojít tehdy, když tito nějakým způsobem protiprávně utlačují nevinné, zvláště tehdy, když je svým božstvům přinášejí jako oběti či pojídají jejich maso. V tomto bodě Las Casas souhlasí se svým oponentem. V dalším se ale staví proti Sepúlvedovu argumentu, neboť uvažuje o tzv. menším zlu, když se dotazuje: „*Byl by dobrým doktorem ten, kdo usekne celou ruku, aby vyléčil jeden prst?*“¹²⁰ Namísto odpovědi, kterou tato řečnická otázka v podstatě ani nevyžaduje, Las Casas následně argumentuje: Je nezbytné spíše tolerovat smrt několika málo nevinných, byť z tohoto světa odjedou kvůli odpornému kanibalismu či jako oběti pochybným bohům. Je zapotřebí tolerance namísto toho, „*abychom zasahovali proti obrovskému množství lidí, včetně nevinných, a zničili celá království a zasadili nenávist ke křesťanské víře v jejich duších tak, že nikdy nebudou chtít slyšet o jméně či učení Kristově. Toto se jistě přičí záměru zamýšlenému Bohem a naší Matkou církví.*“¹²¹ Viníci uniknou, avšak stále je tato varianta v Las Casasových očích lepší než představa tisíce zemřelých nevinných.

Do Nového světa vedle misionářů a kolonizátorů přijíždějí jako jejich ochrana i vojáci. Komunikace s původními obyvateli je vzhledem k oboustranné neznalosti jazyka velmi náročná. Nově příchozí dokáží sice naznačit, že např. mají hlad, ale jak indiánům vykládat principy křesťanství? Pro to je nejprve nutné osvojit si domácí jazyk, anebo naučit španělštinu několik domorodců. Těmito záležitostmi se zabývají duchovní. Co ale mají dělat profesionálně vycvičení vojáci anebo muži z okraje společnosti, kteří do Ameriky jeli hledat štěstí? Nečinně měsíce čekat než se překlene vzájemné nedorozumění, než následně, pokud vůbec, indiáni přijmou pravého Boha, dobrovolně upustí od všech svých dosavadních tradic a stanou se věrnými poddanými španělského krále? Podobná trpělivost se přičí vojenské povaze. Ovšem i pokud by vojáci trpěliví byli, stále by u nich panovala nejistota. Nejistota v tom, že je mohou napadnout sousední kmeny, že se zastaví přísun potravin, apod.¹²² Z tohoto bludného kruhu tak jednoznačná cesta ven, jak by si Las Casas představoval, nevede.

¹¹⁹ Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 91.

¹²⁰ Tamtéž, str. 92.

¹²¹ Tamtéž, str. 92.

¹²² Tamtéž, str. 93.

Přesto si „Ochránce Indijců“ velmi dobře uvědomoval, o jak ožehavou záležitost se jednalo, třebaže neustoupil ze svých požadavků přátelského a vlídného zacházení: „*Není pro člověka většího či obtížnějšího kroku než se vzdát náboženství, jež jednou přijal.*“¹²³ Zároveň je velice komplikované vysvětlit někomu, kdo vyrůstal v prostředí, kde se pravidelně obětovalo, že se jedná o špatnost. Las Casas by proto zřejmě chtěl, aby si každý, kdo do Střední Ameriky popluje, osvojil tyto čtyři principy:¹²⁴

1. Žádný národ není tak barbarský, že nemá aspoň nějaké zmatené vědomí Boha.
2. Lidé jsou od přirozenosti náchylní uctívat Boha podle svých schopností a svým způsobem. Musíme Mu nabídnout, cokoliv máme – naše bohatství, schopnosti, život a celou svou duši.
3. Není lepšího způsobu, jak uctívat Boha, než obětí.
4. Nabízení oběti pravému Bohu nebo tomu, za nějž Boha považujeme, pochází z přirozeného zákona, zatímco předměty nabídnuté Bohu jsou záležitostí lidského zákona a určité legislativy.

Hlásat takové principy v 16. století, kdy španělská inkvizice upalovala i za menší náznaky hereze,¹²⁵ je na jednu stranu velmi statečné a neobvyklé, na stranu druhou je to dosti povážlivé. Sepúlveda by sice eventuálně mohl uznat oprávněnost těchto čtyř principů s přihlédnutím k nauce Tomáše Akvinského o druhotných příkázáních Božích, v nichž lidé často zbloudí, ale lidské oběti dle jeho mínění do této kategorie zařadit nelze.

Navzdory nepevnosti půdy, na níž se pohyboval, Las Casas své, již tak dosti povážlivé myšlenky vedl dále do krajnosti: „*Jestliže křesťané užívají násilné metody, aby svou vůli Indijcům vnutili, pak by pro ně bylo lepší pokračovat ve svém vlastním náboženství; skutečně, v takovém případě by pohanští Indiinci byli těmi [jdoucími] na správné cestě a křesťané by se od nich měli učit, jak se chovat.*“¹²⁶ Pokud jsem výše hovořila o náznacích hereze, pak z této věty kacířství přímo prýští.¹²⁷

¹²³ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 93.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, str. 93-94.

¹²⁵ Srov. LAS CASAS, B. de.: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 221.

¹²⁶ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 94.

¹²⁷ František Gel, autor překladu, poznámek a také doslovu Las Casasovy knihy *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* píše o řádění inkvizice v polovině 16. století a pokračuje: „*Toto je třeba vědět, chceme-li správně ocenit obdivuhodnou osobní neohroženost Las Casase, jenž věru dobře věděl, že při inkvisičních procesech a popravách je věrouka často jen záminkou, která umožní odstranit člověka mocným lidem nepohodlného.*“ LAS CASAS, B. de.: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 222. Připojuje také poznámku o tom, že Las Casas byl skutečně příznivci conquisty udán z luteránství. Tento pokus umlčet svého odpůrce se jim však nezdařil. Srov. Tamtéž, str. 222.

Las Casas vznášel ony nereálné požadavky, aby se na Indijce nespěchalo, aby jim byl dopřán dostatek času všemu řádně porozumět, změnit své zvyklosti apod. Opravdu beze zbytku trval na principech, jež postuloval ve svém díle *O jedině přípustném způsobu obracení na víru*, neboť pevně věřil, že Bůh vyvolil španělský národ, aby rozhojnil jeho stádo. Z toho důvodu také tvrdil, že není na lidech, aby soudili ostatní, toto právo přísluší jen Nejvyššímu, a proto: „*Pokud [indiáni] urazí Boha těmito oběťmi, on sám potrestá tento hřích lidské oběti.*“¹²⁸

Sepúlveda ospravedlňoval vedení válek proti barbarským indiánům také tím, že by se takovýmto postupem trvale učinila přítrž „*ohavným a strašlivým lidským obětím*“, čímž by bylo zachráněno velké množství nevinných lidí. Las Casas zareagoval uvedením jediných dvou právoplatných a zákonům se nepřičících případů, kdy mohou křesťané proti nevěřícím pozvednout zbraně. Nás zajímal především druhý případ, který svou podstatou odpovídal americké realitě. Tento důvod korespondoval se Sepúlvedovým tvrzením, tj., že křesťanští panovníci mohou proti pohanům užít násilí, aby zachránili nevinné.

Las Casas ovšem, byť s tímto opodstatněním souhlasil, opět odmítl jeho aplikovatelnost na indiány, pro které by bylo nemyslitelné okamžitě se vzdát svého náboženství. Kromě toho si všichni lidé uvědomují existenci Boha, všichni jej *podle svých schopností a svým způsobem* uctívají.¹²⁹ Je přirozené, že mu přinášejí oběti, aby mu tak vyjádřili svou úctu. Když pak, podle Las Casase, obětují jednoho ze svých řad, člověka, je to nejen dokladem velké oddanosti Bohu, ale také poslušnosti zákonům stanovených jejich panovníkem: „*Předměty nabídnuté Bohu jsou záležitostí lidského zákona a určité legislativy*“,¹³⁰ nikoliv zákona božského.

Las Casas také tvrdí, že počet lidí, kteří jsou obětováni bohům, je mnohem menší než počet těch, kteří jsou zabíjeni v bojích se Španěly. I z tohoto důvodu považuje za lepší zřici se násilí, neboť je tato cesta *menším zlem*. Ochrana nevinných rovněž z Las Casasova pohledu není dostatečným důvodem válčit s indiány.

¹²⁸ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 95.

¹²⁹ Zde se opět navracíme k přirozenému zákonu charakterizovanému slovy Tomáše Akvinského v předešlé kapitole – indiáni se svou kulturou odchýlili od tohoto všem lidem společného přirozeného zákona v druhotným přikázáních, což neznamená, že by ztratili svou lidskou důstojnost.

¹³⁰ Viz Las Casasův 4. bod na předchozí straně.

8. Nauka o přirozeném otroctví

Touto kapitolou se zaměříme na Sepúlvedovy argumenty, které čerpal z Aristotelova politického spisu, konkrétně z kapitol pojednávajících o otroctví a lidech k němu od přírody / přirozenosti předurčených.

Aristotelova nauka o přirozeném otroctví je poněkud nedokončená, neúplná a v mnoha bodech si protiřečí,¹³¹ čímž vytváří značný prostor pro rozličné způsoby jejího uchopování. R. G. Mulgan soudí, že „Aristotelova úvaha o otroctví je dle našeho soudu jednou z nejslabších částí jeho politické teorie, ... , proto, že důvody, které Aristoteles podrobně uvádí, jsou rozporuplné a nepřesvědčivé.“¹³² Nekonzistentnost této teorie také umožnila, že ji využívali i natolik rozdílní myslitelé jako Las Casas a Sepúlveda, kteří jí podepřeli svá, ve svých intencích natolik protichůdná tvrzení.

Sepúlveda užíval učení o oprávněnosti otroctví, v jeho případě lépe řečeno zotročování, které je založeno na přirozených rozdílech mezi lidmi, v souladu s Aristotelem.¹³³ V indiánech spatřoval dosti nedokonalé jedince, kteří postrádají dostatečně vyvinuté rozumové schopnosti. Tuto vlastnost Aristoteles připisoval barbarům, to znamená všem národům kromě Řeků.¹³⁴ Pro Sepúlvedu jsou tedy indiáni podobnými barbary.

Na tomto místě je vhodné zamyslet se nad tím, v jakých souvislostech Aristoteles a Sepúlveda uvažovali. Pro Aristotela jsou všichni ne-Řekové barbary, neboť se svými schopnostmi nemohou rovnat dle jeho mínění dokonalému řeckému státnímu zřízení,

¹³¹ Těmito nedostatky míním například Aristotelův názor na přátelství mezi pánem a jeho otrokem. Tvrdí totiž nejen to, že je takový vztah mezi nimi možný, ale dokonce i to, že je velmi užitečný a tím pádem více než vhodný. (Srov. ARISTOTELÉS: *Politika*. Bratislava, 1988. I, 6, 1255 b) Jak by ale mezi lidmi natolik údajně mentálně rozdílnými mohlo vzniknout tak křehké pouto jako přátelství, když by otrok měl, dle předchozích tvrzení, být uzpůsoben jen poslouchání a plnění rozkazů svého pána? Přátelství vyžaduje pohlížet na toho druhého jako na sobě rovného, ne jako na účelový instrument hodící se k vykonávání fyzické práce. Na tomto místě dospíváme k evidentnímu rozporu, který dokazuje nedokonalost teorie o přirozeném otroctví.

¹³² MULGAN, R. G.: *Aristotelova politická teorie. Úvod do studia politických teorií*. Praha, 1998. Str. 53.

¹³³ Aristoteles rozlišoval dva typy otroctví – první vznikající na základě zákona či dohody, tzv. *nomos*, a druhé vytvářející se na základě přirozených dispozic některých jedinců, tzv. *fysis*. Do kategorie nazývané *nomos* spadají lidé, kteří byli zajati ve válkách anebo potomci těchto vězňů. Tyto osoby nejsou otroky v plném slova smyslu, neboť mohou být velmi urození a inteligentní, což u otroka jako takového nelze očekávat. „*Preto takýchto lidí nechcú nazvať otrokmi, ale len tých, ktorí sú barbarmi.*“ ARISTOTELÉS: *Politika*. Bratislava, 1988. I, 6, 1255 a.

Aristoteles si dobře uvědomoval, že má-li být otroctví ve své podstatě akceptovatelné, musí nalézt takové jedince, pro které by úloha podřízených byla přirozená. Tito by se museli narodit s nedostatečně rozvinutými mentálními schopnostmi a naopak zároveň s více vyvinutými fyzickými proporciemi, aby splňovali podmínky pro spíše pracovní než intelektuální nasazení. Za takto přírodou vytvořené osoby Aristoteles považoval barbary, tj. v jeho době všechny ne-Řeky, tj. otroky spadající do otroctví typu *fysis*.

¹³⁴ „*Barbari sú od prirodzenosti otrockejší jako Gréci...*“ ARISTOTELÉS: *Politika*. III, 14, 1285 a.

městskému státu. Pro Sepúlveda jsou barbary všichni pohané, kteří navíc neznají písmo, jednotnou měnu, tažná zvířata, nedostatečně se odívají, neřídí se řádnými zákony; modloslužebníci, přinašeči lidských obětí apod. Oba myslitelé, zjednodušeně řečeno, pokládají za barbarské a tím zároveň i za nepřírozené to, co dle jejich názoru není kulturní. Jinými slovy ztotožňují civilizovanost a kulturu s přirozeností.¹³⁵ Aristoteles považuje všechny barbary za přirozené otroky určené pro uspokojování nižších potřeb jeho ctnostných spoluobčanů. Sepúlveda barbary, respektive indiány, nahlíží jako bytosti, jejichž úlohou je nechat se vést lepšími a tudíž jim nadřízenými španělskými křesťany.

Aristoteles a Sepúlveda by se jistě shodli v tom, že barbarské či indiánské státy dobře fungují a prospívají.¹³⁶ V konfrontaci s vyspělostí a vysokou úrovní Řeků / Athéňanů či Španělů ovšem tato zřízení zcela ztrácejí svou dosavadní uspokojivou hodnotu, neboť za svými vyvinutějšími a vyzrálejšími „kolegy“ hluboce zaostávají.¹³⁷ Aristoteles z barbarů činí přirozené otroky, kteří nemají šanci se z tohoto postavení vymanit, neboť není v jejich moci změnit to, co jim bylo přírodou předurčeno. Sepúlveda ovšem indiány v takové míře nedehtonuje. Zamýšlí z nich učinit křesťany a poddané španělské koruny, kteří by se v určitém ohledu vyrovnali obyvatelům Iberského poloostrova. Jejich vrozené kvality jakožto plnohodnotných lidských bytostí tedy dostanou prostor ke svému uplatnění ve chvíli, kdy Španělé z Nového světa vymytí veškeré zlořády. Ovšem ani jako civilizovaní lidé a křesťané se dle Sepúlvedy indiáni nestanou natolik samostatnými, aby si byli schopni sami vládnout a dostatečně spravovat svá území. Sepúlveda tedy sice americkým domorodcům neupírá jejich lidskou důstojnost, ale přesto je nepovažuje za dostatečně přirozeně inteligentní, nadané a způsobilé, aby se obešli bez trvalého španělského poručnictví a vedení.¹³⁸

Přibližme si podrobněji Aristotelovo poohlížení na přirozené rozdíly mezi občany a tzv. živými částmi jejich majetku, instrumenty či nástroji pro vykonávání fyzicky náročnějších činností. Podle Aristotela si příroda při vytváření lidských bytostí počíná velmi důmyslně, neboť některé jedince adaptuje k tomu, aby vládli, a jiné k tomu, aby sloužili: „*Každý musí byť ovládaný alebo vládnut tak, ako to zodpovedá jeho prirodzenosti.*“¹³⁹ Tato dichotomie je nezbytná pro chod společnosti a státu, neboť je nadmíru užitečná. Urození, šlechtí a inteligentní lidé, jimž se mimochodem rodí potomci stejných kvalit, se mohou plně věnovat

¹³⁵ Srov. ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str. 106-107.

¹³⁶ Aristoteles ve III. knize *Politiky* píše: „*Keďže barbari sú od prirodzenosti otrockejší ako Gréci a ázijskí skor ako európski, znášajú desúpotickú vládu bez odporu. Sú teda tyranské, ale zároveň trvalé, pretože sú zdedené a zákonité.*“ *Politika*. III, 14, 1285 a.

¹³⁷ Srov. ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str.106.

¹³⁸ Srov. HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice and the Conquest of America*. Str. 128.

¹³⁹ ARISTOTELÉS: *Politika*. I, 6, 1255 a.

politické či filosofické činnosti, v řeckém světě 4. století před Kristem největším ctnostem. Otroci mezitím za ně vykonávají nízké práce, jež pak obě „společenské třídy“ udržují při životě.

Pro přirozené rozdělení těchto aktivit jsou otroci i jejich pánové přizpůsobeni jak tělesně,¹⁴⁰ tak i psychicky. „*Príroda má tendenciu odlišne utvárat' aj telá slobodných občanov a otrokov, jedny robí silnými a vhodnými na námahu, druhé štíhlymi a nevhodnými na také telesné práce, ale vhodnými na politický život.*“¹⁴¹ O psychické stránce lidí se Aristoteles více rozepisuje v *Etice*, kde dělí duši na dvě části. Jedna z nich plní řídicí a poradní funkci, druhá pak více prožívá a touží a je také s to chápat a poslouchat. „*Otrok má tu druhou část, ale nikoli tu prvú; ačkoli o něm lze říci, že má jistý podíl na rozumu, nedisponuje plným rozumem, pretože postrádá řídicí prvky.*“¹⁴² Otroku se nedostává schopností korigovat a řídit. Z toho důvodu je nutné, aby se přimkl k někomu, kdo je těmito vlastnostmi obdařen.

Sepúlveda pohlíží na indiány podobně jako Aristoteles na barbary. Oba se shodně pevně drží svého kulturně-elitářského prizmatu. Las Casas naopak propaguje metafyzické rovnostářství. Podle R. Alvira a A. Cruze se tyto dvě tradice, existující vedle sebe po staletí v neustálém konfliktu, v zosobnění obou protivníků ve Valladolidu setkaly v jednom ze svých největších střetů.¹⁴³

Metafyzické rovnostářství je založeno především na křesťanských autoritách a Písmu svatém. Las Casas reagoval na Sepúlvedova tvrzení o přirozené podřízenosti indiánů civilizovanějším Španělům nejen tím, že jej kritizoval za nepochopení této aristotelské nauky a neznalost amerických poměrů,¹⁴⁴ ale rovněž tím, že sám vytvořil teorii o několika možných druzích barbarismu. K tomuto kroku se uchýlil proto, aby svému oponentovi jasně demonstroval, že není možné s pojmem „barbar“ nakládat tak jednoznačně, nýbrž že je mezi nimi třeba citlivě rozlišovat.¹⁴⁵ Tento svůj rozbor opřel jak o aristotelskou tradici zprostředkovanou Tomášem Akvinským, tak o hlavní a základní ideu křesťanství, tj. o myšlenku, že všechny lidské bytosti bez rozdílu mohou dosáhnout spásy a konečného naplnění, jsou si rovny.

¹⁴⁰ Sám Aristoteles ovšem připouští, že ne vždy mají otroci správně fyzické proporce, tudíž můžeme konstatovat, že vytváření ostré linie mezi občany a otroky na podobných základech je dosti slabé a nepřesvědčivé.

¹⁴¹ ARISTOTELÉS: *Politika*. I, 5, 1254 b.

¹⁴² MULGAN, R. G.: *Aristotelova politická teorie*. Str. 55.

¹⁴³ Srov. ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. Str. 108.

¹⁴⁴ Srov. HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice and the Conquest of America*. Str. 124.

¹⁴⁵ Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 83.

Las Casasovy čtyři kategorie vymezující různé typy barbarů jsou:

1. *Ti, jenž jsou barbary kvůli svému divošskému chování.* Podle Las Casase by sem spadali např. i španělští conquistadoři, kteří utlačují americké domorodce, neboť se chovají dosti iracionálně a pod vlivem nízkých lidských vášní, ač pocházejí z vyspělého státu.

2. *Ti, kteří postrádají znalost psaného jazyka, jímž by se mohli vyjadřovat.* Takoví lidé jsou považováni za barbary jen v omezeném smyslu a vymykají se Aristotelově nauce o přirozeném otroctví. Sem Las Casas řadí obyvatele Nového světa.

3. *Ti, kteří jsou barbary v pravém smyslu toho slova.* Do této kategorie by pak podle Las Casase patřili „Aristotelovi otroci“, neboť jsou skutečnými barbary: „*bud' kvůli jejich zlému a zkaženému charakteru, nebo kvůli nuznosti oblasti, ve které žijí. ... Tito postrádají logické uvažování a způsob života vhodný pro lidské bytosti. ... Nemají žádné zákony, kterých by se obávali nebo jimiž by všechny jejich záležitosti byly řízeny ... Barbari tohoto druhu (nebo lépe, divocí lidé) se na světě nacházejí vzácně a je jich co do počtu velmi málo v porovnání se zbytkem lidstva.*“¹⁴⁶

4. *Lidé, kteří nejsou křesťané, by možná mohli být nazýváni barbary.* Mezi takovéto barbary lze zřetelně zařadit indiány.¹⁴⁷

K našemu tématu se nejvíce váže třetí kategorie, z toho důvodu se také zaměříme především na ni.¹⁴⁸ Již v kapitole nazvané *Problémy interpretace* jsem uvedla, že dle Las Casase je lidí, kteří by případně mohli „vyhovovat“ Aristotelově charakteristice přirozených otroků, co do počtu velmi málo. Jsou to jakési ojedinělé a jen zřídkakde a málokdy se vyskytující „*hříčky / chyby přírody*“.¹⁴⁹ Ve svém díle *O jedině přípustném způsobu obracení na víru*. Las Casas tento svůj argument rozvádí následovně: „*Bylo by nemožné nalézt jednu celou rasu, národ, oblast nebo zemi kdekoli na světě, kde jsou [lidé] nechápaví, idiotští, nerozumní nebo hloupí nebo dokonce z větší části nemající adekvátní přirozené znalosti a*

¹⁴⁶ Lewis Hanke analyzuje první tři kategorie. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 83.

¹⁴⁷ O posledním typu barbarismu se hovoří v téže publikaci na str. 87.

¹⁴⁸ Las Casas nakonec svou nauku o typech barbarů zrevidoval a namísto původních čtyřech kategorií posléze uváděl dvě:

1. *Ti, jenž jsou nesprávně nazýváni barbary.*
2. *Ti, jež jsou za barbary označování oprávněně.*

První skupina v jeho pojetí nahrazovala tři původní kategorie a to první, druhou a čtvrtou. Je zřetelné, že sem řadil nejen indiány, ale i křesťany, kteří se podle svého vyznání nechovají, conquistadory. Do druhého typu, mezi skutečné barbary, jimž připadla počáteční třetí kategorie, patří dle Las Casasových tvrzení ony sporadické případy „nepovedených lidí“.

¹⁴⁹ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 83.

*schopnost si vládnout a panovat.*¹⁵⁰ Dokonce i v případě takovýchto barbarů, pokud by vůbec někde žili, Las Casas trvá na tom, že by měli být seznamováni s křesťanskou vírou mírným způsobem.

Proč ale podobné osamocené individuality vymykající se jinak běžnému lidství nemohou existovat ve větším množství? Las Casas namísto odpovědi odkazuje na lásku, jež Bůh ke všem lidem chová. Bůh miluje všechny lidské bytosti bez rozdílu, chce je vést správnou cestou, chránit je a nakonec je též spasit. Dává všem stejné možnosti, aby konečné blaženosti mohli dosáhnout. Jeho lásce a také Jeho moudrosti by se tudíž přičila vůbec samotná myšlenka na to, že by některé ze svých „dětí“ uvrhl do pro ně nedůstojné role pouhých a nedostatečně rozumově nadaných otroků.¹⁵¹

Las Casas již rozlišil jednotlivé druhy barbarismu a na jejich základě také zavrhl Sepúlvedův předpoklad, že určitý stupeň barbarskosti opravňuje násilný zásah proti lidem v tomto stavu se nacházejícím. Pro odstranění pochybností ovšem bylo zapotřebí ještě prokázat, že indiáni opravdu nepatří mezi barbary v plném smyslu toho slova, byť jejich existenci v tak velkém počtu již v podstatě zavrhl, a že splňují Aristotelovy nároky či požadavky na plnoprávné lidské bytosti. V tomto bodě svého argumentu Las Casas opětovně využil svých vlastních zkušeností z Nového světa, aby zdůraznil kvality jeho původních obyvatel. Las Casas rozvíjel myšlenku, že indiáni se se svými znalostmi, činnostmi, státností, uměním aj. vyrovnají antickým národům, starým Řekům a Římanům, ba dokonce, že je v některých ohledech předčí. „*Indijci jsou například zřetelně zbožnější, protože svým bohům nabízejí více a lepší oběti než kterýkoli z antických národů. Mexičtí indiáni jsou dokonalejší než antické národy ve výchově a vzdělávání svých dětí.*“¹⁵² Neostýchal se nadále zpochybňovat jakousi suverenitu starověkých civilizací, když prohlašoval, že yucatánské chrámy si v ničem nezadají s egyptskými pyramidami. Snažil se tímto ukázat, že nejenže se obyvatelé Nového světa nepodobají barbarům o nic víc než Egypťané, Řekové či Římané, obecně považovaní za velmi civilizované, ale rovněž o nic víc než Španělé.¹⁵³

Nevím, nakolik mohl Las Casas znát názory Hernána Cortése (1485-1547), na aztécké impérium,¹⁵⁴ které následně bez skrupulí rozvrátil a zničil, přesto bych na závěr této kapitoly ráda uvedla několik ukázek z jeho dopisů, které ukáží, že i někteří conquistadoři uznávali

¹⁵⁰ HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 84.

¹⁵¹ Srov. Tamtéž, str. 84.

¹⁵² HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice and the Conquest of America*. Str. 123.

¹⁵³ Srov. Tamtéž, str. 124.

¹⁵⁴ Zřejmě vůbec netušil, že i tento tyran, jak jej Las Casas jistě nazýval, dokázal v určitých aspektech ocenit vyspělost aztécké říše.

vyspělost a v určitých ohledech též kultivovanost amerických obyvatel. Snad Las Casas věděl o podobných listech a snad jich také užil pro podporu svého argumentu.

„V jednom svém dopise jsem Vaší Výsosti sděloval, že lidé pocházející z této země jsou mnohem inteligentnější než lidé z ostrovů, že jejich rozum a chápavost nám připadaly dostatečné, aby se mohli chovat jako běžní občané.“¹⁵⁵ Cortés obdivoval také místní architekturu: „Chrámky jsou tak dobře vystavěny ze dřeva a zdiva, že by to nikde nesvedli lépe.“ Rovněž zručnost indiánských řemeslníků si vysloužila pochvalu: „Tak jemně provedeny ve zlatě a stříbře, že žádný šperkař na světě by to nedokázal lépe.“

Bernal Díaz del Castillo (1496-1584), další z dobyvatelů, také nedokázal skrýt svůj obdiv, když napsal: „Říkám znovu, při pohledu na tu podívanou jsme nemohli uvěřit, že by se našla na světě jiná taková země jako ta, v níž jsme byli.“¹⁵⁶

Tato kapitola nás uvedla do nejzásadnějšího Sepúlveda argumentu majícího obhájit španělská tažení proti americkým domorodcům. Sepúlveda užil Aristotelovu nauku o přirozeném otroctví, aby na jejím základě ukázal, že indiáni jsou svou hrubostí a nevzdělaností obdobou antických barbarů. Jejich rozumové schopnosti podle Sepúlvedy nejsou dostatečně vyvinuté, stejně jako tomu pro Aristotela bylo u barbarů. Tento stav se nadto nikdy zcela nezmění, může se pouze zlepšit. Tohoto zlepšení však indiáni nedosáhnou sami, neboť to není v jejich možnostech. Z toho důvodu potřebují adekvátní pomoc a příkladné vedení, kterým jim mohou poskytnout Španělé. Podle Sepúlvedových představ je povinností Španělů zničit špatné zvyklosti domorodců a z jejich bezútěšného stavu je vysvobodit.

Las Casas svého oponenta kritizoval za nepřesné a účelové čtení Aristotela. Sám pak na základě Aristotelových spisů vytvořil kategorie barbarismu. Z těchto čtyřech typů následně vyzdvihl jediný, který by mohl odpovídat Aristotelově nauce. Patřili by sem lidé postrádající logické uvažování, jakékoliv zákony a pravidla; jedinci žijící v přírodě volně a divoce jako zvířata. Takovými „pololidmi“ indiáni zřetelně nejsou. Žijí ve společenstvech korigovaných určitou legislativou, jsou rozumní a chápaví. Kromě toho Las Casas tvrdí, že takovýchto barbarů je na světě velmi málo, jsou jen jakýmisi ojedinělými „chybami přírody“. Las Casas svou úvahu završuje odkazem na Boží lásku. Bůh by ve své nekonečné dobrotě, lásce a rozumnosti úmyslně nevytvořil některé lidské bytosti méně dokonalé než jiné, natož aby otročili svým civilizovanějším bratrům.

¹⁵⁵ TODOROV, T.: *Dobytí Ameriky. Problém druhého*. Praha, 1996. Str. 151.

¹⁵⁶ Všechny tyto citace jsem čerpala z Todorovy knihy, konkrétně ze str. 153.

9. *Marcus Tullius Cicero a jeho vliv na Las Casasovo myšlení*

Tato kapitola si klade za cíl představit vliv, jež měla filosofie Marca Tullia Cicerona na Las Casasův koncept lidské rovnosti. Není náhodou, že se toto téma nachází na samém závěru práce, čímž úmyslně završuje a svým způsobem také rekapituluje přehled Las Casasova argumentu. Ciceronovy myšlenky totiž prorůstají celým Las Casasovým ideovým systémem a dokonce tvoří jeho samotný základ. Je velice podivné, že téměř žádný¹⁵⁷ historik či filosof, jejichž studie byly oporou dosud napsaných stran, se o Ciceronovi a jeho opravdu velkém vlivu na Las Casasovo pojetí lidské přirozenosti nezmiňuje. Za základní inspirační zdroj Las Casasova uvažování obvykle považují křesťanskou nauku, přitom se sám autor často k Ciceronovým spisům obrací a cituje je.¹⁵⁸ Mou snahou bude na následujících řádcích především s pomocí C. J. Nedermana tento „nedostatek“ napravit a náležitě Ciceronův přínos k tématu lidské rovnosti a konkrétně k Las Casasově koncepci zdůraznit.

V předchozích kapitolách jsem se již zabývala tím, že se Bartolomé de Las Casas při dokazování nebarbarskosti indiánů uchýlil k porovnávání jejich kultury, v konfrontaci s Evropou 16. století nedostatečně vyvinuté, s kulturou starých Egyptanů, Řeků a Římanů. Všechny cenné informace o antických zvycích, uctívání model, pověrách, věšteckých praktikách aj., které Las Casasovi posloužily k dokázání, že se v ničem zásadním od charakteru obyčejů amerických domorodců neliší, čerpal z Ciceronových prací.¹⁵⁹

Las Casas tak napříč staletími, světadíly a civilizacemi porovnával lidské schopnosti a vlastnosti a následně shledal, že se od sebe ve své podstatě neliší. Jediný rozdíl, který Las Casas v této své komparaci našel a následně také uznal za jediný platný, byl stupeň vývoje, jehož konkrétní národ momentálně dosahuje. Ovšem předpoklad, že „všechny národy na světě jsou lidské bytosti“ se tímto zjištěním nezměnil. A právě tento předpoklad se stal základním poznatkem, na němž Las Casas vybudoval celé své dílo.

„Ochránce Indijců“ se v tomto bodě otevřeně hlásil k Ciceronovi, když napsal, že se v 1. knize jeho díla *De legibus* dočetl, že všechny národy na světě jsou lidmi, z nichž každý člověk zvláště představuje stejně rozumově nadanou bytost jako kterýkoli jiný

¹⁵⁷ Srov. ALKER, H. R., Jr.: *The Humanistic Moment in International Studies: Reflections on Machiavelli and Las Casas*. Str. 363.

¹⁵⁸ Mezi citovaná Ciceronova díla patří *De officiis*, *De legibus*, *De natura deorum*, *Disputationes Tusculanum*, *De divinatione* a také spisy týkající se řečnictví *De inventione* a *De oratore*. Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference. European Discourses of Toleration C. 1100 – C. 1550*. The Pennsylvania State University Press, 2000. Str. 102.

¹⁵⁹ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 102.

příslušník lidského rodu.¹⁶⁰ Racionalita je tedy pojátkem mezi všemi lidmi na celém světě bez ohledu na to, kdy, kde a v jakých podmínkách žili a příslušníky které rasy byli. Nejen rozumovost je všem lidem společná: „Což všechny národy nemilují laskavost, vděčnost za prokázané dobrodiní? Což lidé nenávidí a povrhují krutostí, nevděčností a zkažeností? Všechny tyto věci prokazují, že všechny druhy lidí jsou spojeny poutem v jedinou společnost, což konečně znamená, že principy správného žití činí členy lidské společnosti lepšími.“¹⁶¹ Díky těmto tvrzením, ještě podpořeným křesťanskou naukou, mohl Las Casas bez obav odmítnout Sepúlvedou předložený argument o přirozeném otroctví,¹⁶² jemuž původní obyvatelé Nového světa podle Sepúlvedova názoru plně vyhovují. Indiáni však nemohou být podle Las Casase takovými barbary, jak Sepúlveda tvrdí, neboť díky tomu, že jsou obdařeni dostatečnou dávkou racionality, jsou schopni si i bez pomoci vyspělejšího národa sami vládnout.¹⁶³ Adekvátní množství rozumových schopností se sice může nedostávat několika málo „nepovedeným“ jednotlivcům, vzpomeňme na tzv. „chyby přírody“, nikdy však všem příslušníkům jednoho státu. Z těchto argumentů plyne, že i kdyby se v rámci jednoho národa snad vyskytlo více individualit nemajících plně vyvinuté racionální uvažování, zbývalo by stále ještě dost lidí, kteří by byli schopni ustanovit pravidla a zákony, jimiž by se pak jejich stát mohl řídit.

Las Casas dále dokazuje rovnost všech lidí na příkladu všeobecného uvědomování si existence božských bytostí či jiných nadpřirozených sil a principů, jinými slovy stvořitele či stvořitelů světa. Tento argument Las Casas rovněž čerpá z Ciceronových děl *De natura deorum*, *Disputationes Tusculanum* a také *De legibus*., na něž ve své španělsky psané části apologie odkazuje.¹⁶⁴ „Znalost bohů“ je podle Las Casase, inspirovaného Ciceronem, „přirozeně vytvořená, vtisknutá a vyřezaná do duší lidských bytostí“, je ovšem podmíněna „světlem rozumu a činností intelektu“.¹⁶⁵ Tato podmínka je nezbytná vzhledem k tomu, že rozum, jak Cicero rovněž tvrdí, pochází od boha: „Člověk, stejně jako bůh, je nadán rozumem, ...“¹⁶⁶ Z důvodu vrozeného citění vyšších mocí si národy vždy vytvářejí vlastní představy o jejich podobách či činnostech a v souvislosti s tím samozřejmě i způsoby jejich

¹⁶⁰ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 103.

¹⁶¹ DOSTALÍK, P.: *Antická státověda v díle M. T. Cicerona*. Olomouc 2009. Str. 52.

¹⁶² Připomínám, že Las Casas neodmítl Aristotelovu nauku o přirozeném otroctví jako takovou, kritizoval jen její Sepúlvedou vytvořené, účelově nepřesné formulování.

¹⁶³ Sepúlveda přece prohlašoval, že necivilizovaní indiáni potřebují vedení zkušenějších a vyspělejších Španělů. Navíc dokonce prosazoval, aby jim v době, kdy se situace v Novém světě uklidní, původní obyvatelé již budou křesťany a kdy si osvojí patřičné znalosti k zastávání úřadů a jiných funkcí, stále vládl zástupce španělského krále, neboť ani tehdy si nebudou schopni panovat na takové úrovni, jako to dokáže učený Španěl.

¹⁶⁴ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 104.

¹⁶⁵ Srov. Tamtéž, str. 105.

¹⁶⁶ DOSTALÍK, P.: *Antická státověda v díle M. T. Cicerona*. Str. 51.

uctívání. Podle Las Casase přitom nezáleží na tom, jaké rituály či praktiky s jejich adorací spojí, důležité je, že cítí Boha, byť se k němu neobracejí tak, jak si žádá.¹⁶⁷

Co se „primitivnosti“¹⁶⁸ původních obyvatel Nového světa týče, Las Casas si ji velmi dobře uvědomuje. Nepovažuje ji však za znak podřadnosti či snad nelidskosti jejích nositelů, jak to činil Sepúlveda. Las Casas v této záležitosti rozvíjí svou myšlenku přirozeného a univerzálního vývoje lidských společností, čímž popírá případnou možnost, že by snad indiáni nebyli s to přejít od dosavadního, poněkud nevyspělého stavu k vyššímu civilizačnímu stupni.¹⁶⁹ Na tomto místě opět můžeme vysledovat Ciceronovy stopy, neboť právě on je autorem myšlenky, že se lidé postupně vyvíjejí, a to od stavu, kdy žili napůl zvířecím stylem. Toto „divoké období“ v historii lidské společnosti Cicero popisuje jako údobí, kdy se lidé jen potulovali krajinou podobně jako zvířata, kdy se namísto svých rozumových schopností spoléhali na svou fyzickou sílu, kdy jakákoliv forma náboženství byla jejich uvažování vzdálená stejně jako společenský řád, morálka, právo a zákon.¹⁷⁰

Cicero objasňuje proces rozvoje plných lidských schopností následovně: pouze pomocí přesvědčování a na základě instrukcí moudrého a výmluvného muže¹⁷¹ tito polodivocí lidé odhalí a poté zrealizují „všechny plody společenského života“.¹⁷² Las Casas ve svém díle *O jedině přípustném způsobu obracení na víru* úlohu tohoto řečníka v jen nepatrně pozměněném znění přejímá: „*Moudrý filosof, jenž, užívající význačné dovednosti, pohnul primitivní lidské bytosti, které žili v divošském stavu a velmi podobné divokým zvířatům, k lidštějšímu životu, ke vzdělání, k poučení o dobrých mravech, ke znalosti Boha a uctívání náboženství v podobě, jež poté existovala, a oni se shromáždili ve společenském životě v ustanovení státu a města; on je přesvědčil o zvláštní užitečnosti a plodech, jež vyplývají z humánnějšího života, přitahující je svou výřečností a uhlazeným proslovem.*“¹⁷³ Z této citace a jí předcházejících vět lze odvodit tento závěr: lidé zpočátku přebývající v primitivním stavu se jej mohou postupem času pomocí mírného přesvědčování a působení zbavit. Do tohoto procesu proměny ovšem nesmějí zasáhnout zbraně, jak v případě amerických domorodců propaguje Sepúlveda a jeho stoupenci. Lze říci, že Las Casas považuje za posláni Španělů být

¹⁶⁷ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 105.

¹⁶⁸ Touto primitivností v souvislosti s indiány rozumějme, na základě Sepúlvedových obvinění, jejich neznalost písma, měny, nedostatečné odívání, uctívání přírodních božstev, absenci pevně kodifikovaných pravidel řízení státu, pojídání lidského masa apod. Srov. HANKE, L.: *All mankind is one*. Str. 85.

¹⁶⁹ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 106.

¹⁷⁰ Srov. Tamtéž, str. 107.

¹⁷¹ Cicero zde, jak si C.J Nederman všímá, postuluje klíčové postavení řečníka v lidském společenství.

¹⁷² Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 107.

¹⁷³ Tamtéž, str. 107.

oněmi vůdci a učiteli indiánů, kteří je pozvednou z jejich dosud nedokonalého života na roveň Evropanů 16. století.

Las Casas dále ve své *Apologii* vysvětluje, jak je možné, že indiáni ve svém vývoji za Španěly či obecně Evropany tak dalece zaostávají. Progres v tomto ohledu podle jeho slov závisí na celé řadě zcela nepředvídatelných místních okolnostech, mezi něž řadí přesvědčovací schopnosti původního moudrého řečníka, který svou výřečností musí překonat navyklé počínání primitivně žijících lidí. Úspěch pokroku záleží také na čase a místě, kdy a kde se orátor, řečník objeví. Toto téma ovšem, jak Las Casas přiznává, vzdoruje systematickému objasnění.¹⁷⁴ Přesto tento Las Casasův výklad svým způsobem vyhovuje skutečnosti, uvědomíme-li si, že „celá“¹⁷⁵ Evropa 16. století byla mnohem vyspělejší v porovnání s „celým“ Novým světem. Amerika jednoduše, zřejmě podle Las Casasových představ, „nezplodila“ natolik výřečného orátora, který by jejím obyvatelům otevřel cestu k civilizovanějšímu životu. V Evropě se naopak evidentně minimálně jeden takový narodil, neboť i kdyby se mu podařilo přesvědčit pouze jediný národ, ostatní by postupem času jeho příkladu ve svém vlastním zájmu následovaly.

Co se týče požadavku na mírné zacházení s indiány, Las Casas se zasazuje o to, aby byl americkým domorodcům poskytnut dostatek času k tomu, aby pochopili a následně si osvojili principy společenského života vyhovujícího modernímu státu. Jen poté je budou schopni odpovídajícím způsobem praktikovat. Las Casas zamítá jakékoliv snahy o urychlení tohoto „přerodu“, neboť je záležitostí velice citlivou, časově předem neurčitelnou a neovlivnitelnou. Je nutné ponechat čas nepozorovaně plynout, zatímco vlídné působení, napomínání a přesvědčování bude přinášet své plody.¹⁷⁶ Vzhledem k tomu, že Las Casas za vrcholnou fázi tohoto procesu považuje nastolení křesťanského státu, zaujímá činnost „duchovních orátorů“, tj. misionářů v jeho konceptu klíčové místo. Zároveň však co se náročnosti jejich úlohy týče, poněkud idealizovaně ji nahlíží jako téměř bezproblémovou: „ ... *takže když i jen letmo okusí prvního, smíme-li tak říci, sousta víry, takovou touhou a záplem k přijímání Svátostí církve a k obcování službám Božím unášeni jsou, že i samotným duchovním největší a jedinečné trpělivosti třeba jest, aby horlivosti takovéto obstáli.*“¹⁷⁷

¹⁷⁴ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 110.

¹⁷⁵ Uvědomuji si, že jsem se v tomto bodě uchýlila ke zjevné generalizaci, v níž jsem neponechala prostor pro rozlišení vyspělosti například východní a západní Evropy či naopak Incké říše s nepatrnými výbojnými kmenovými uskupeními. Podobné úvahy pro účel této práce nejsou důležité, přesto jsem, aby nedošlo k nedorozumění ohraničila slova „celá“, „celým“ uvozovkami.

¹⁷⁶ Srov. NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 111.

¹⁷⁷ LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. Str. 20.

Las Casas odmítal užití jakékoliv formy násilí proti indiánům, kteří stojí, stejně jako kdysi všechny evropské národy, před osudovým okamžikem, jímž vstoupí do moderního světa 16. století. I španělští křesťané ovšem stojí před zkouškou, která ověří jejich náboženství, protože pokud svými zbraněmi zničí možnost svých nevyspělých bratří dosáhnout plného lidství, „popřou tím, že římskokatolické křesťanstvo vlastní vnitřní racionalitu a pravdu nadřazenou ostatním vyznáním“.¹⁷⁸ Zacházení s Indií musí být realizováno přátelským a laskavým způsobem, neboť, jak Las Casas věří, Kristovo učení je „nejhumánnějším náboženstvím, vyznáním nejvíce odpovídajícím lidské přirozenosti a nátlak je v protikladu k této lidské přirozenosti“.¹⁷⁹ V Las Casasových očích tedy křesťanství ztratí své prvenství a výsostné postavení mezi všemi ostatními náboženstvími, pokud jeho věřící k jeho šíření použijí násilné metody.

Prostřednictvím síly navíc nebude dosaženo žádoucích výsledků, neboť namísto toho, aby se indiáni podvolili a se Španěly spolupracovali, zatvrdí se a použijí všech dostupných prostředků k defenzivě. Namísto „učení“ dojde k boji, v němž pro poselství mírumilovného Božího slova nezbude prostor. Domorodci nadto budou v takovém případě v právu, jak Las Casas s odkazem na Cicerona prohlašuje: „Když některý národ, říše či město trpí útiskem nebo [jiným] obtěžováním od nějakého tyрана, může jej oprávněně napadnout a osvobodit se od jeho těžkého jha tím, že jej zabije, podle Cicerona, 3. knihy spisu *De officiis*.“¹⁸⁰ Indiíci, stejně jako kdokoli jiný, mají nezadatelné právo bránit své životy a domovy, když jsou nespravedlivě napadeni. C. J. Nederman zmiňuje svůj zajímavý postřeh o tom, že i když někteří křesťanští myslitelé schvalovali vzdor „podřízených“ vůči zjevně neoprávněnému užití síly proti nim, nikdo, pokud on sám ví, neaplikoval tuto legitimitu odporu na nekřesťany stavící se proti křesťanům.¹⁸¹ V tomto ohledu Las Casas pravděpodobně došel jako vůbec první myslitel až takto daleko.

V této kapitole jsme se přesvědčili o velice významné úloze, jakou Ciceronovy spisy v Las Casasově smýšlení sehrály. Také jejich zásluhou Las Casas vytvořil svou moderní a ve své době jistě senzační, ať již v pozitivním či negativním smyslu, teorii o vzájemném respektu a toleranci vůči cizím národům a kulturám bez ohledu na jejich víru, státní zřízení, zvyklosti apod.

¹⁷⁸ NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Difference*. Str. 112.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 112.

¹⁸⁰ Tamtéž, str. 114.

¹⁸¹ Srov. Tamtéž, str. 114.

V. Závěr

Tato práce měla z historického a především filosofického hlediska představit vyvrcholení více než padesátileté diskuse o přirozených právech amerických indiánů, které se odehrálo v letech 1550-1551 ve španělském městě Valladolidu. Setkali se zde nejen rozdílně uvažující učenci Bartolomé de Las Casas a Juan Ginés de Sepúlveda, ale i zastánci svým způsobem soupeřících společenských institucí, církve a státu, a dále také dva odlišné myšlenkové světy.

V Sepúlvedovi jsme se seznámili s prakticky a politicky uvažujícím vzdělavcem, který z této své pozice obhajoval případné užití násilí a vedení válek proti odbojným a necivilizovaným obyvatelům právě Španěly dobývaného Nového světa. Pro právní ospravedlnění tohoto počínání využil především Aristotelovu nepříliš kompaktní nauku o přirozeném otroctví. Inspirován Aristotelem učinil z indiánů barbary, kteří se ze svého divokého a nevyspělého stavu, kvůli své nedostatečně vyvinuté rozumové kapacitě, nikdy nedokáží zcela vymanit. Jedinou, přirozenou a tudíž nejlepší cestou pro ně je podřídit se zdatnějším a civilizovanějším Španělům, díky jejichž vedení nakonec dosáhnou úctyhodného a kvalitního života. Sepúlveda však nepropagoval postupné přesvědčování amerických domorodců o jedinečnosti a správnosti uposlechnutí španělských, údajně dobře míněných rad. Podle jeho názoru není možné otálet, nadále akceptovat modloslužebnické praktiky prováděné kanibalismem a lidskými obětmi. Těmto zvykům je třeba učinit okamžitě přítrž a až poté, co budou všechny indiánské kmeny zpacifikovány a pevně podrobeny španělské koruně, teprve poté se naskytne prostor pro christianizaci a „rodičovské“ vedení k lepší kultuře. Sepúlveda činil logické a pro Španělsko nacházející se ve finanční tísní¹⁸² nejpříhodnější závěry. Byl pevně zakotven ve své době, a proto podporoval potřeby a zájmy státní moci.

Naproti tomu Las Casas nebral v potaz světské potíže své rodné země. Zajímal se o dalekosáhlejší a nadřazenější záležitosti, mezi které uznání rovnosti všech lidských bytostí, či jen indiánů s ostatními národy, nepochybně patřilo. Las Casas usiloval o prokázání toho, že Indiinci jsou stejně důstojnými lidmi jako příslušníci jakéhokoliv jiného národa. Podle něj jen potřebují čas a trpělivost, aby se ze svého dosud nepřilíh vospělého stavu mohli posunout dále. Užitím Ciceronovy teorie o dějinném vývoji lidských společností poukazoval na pouhou pomlku v rozvoji indiánské civilizace, nikoliv na její úplné zastavení, jak naopak tvrdil

¹⁸² Tato tíseň byla způsobena především velkými výdaji na četné války proti Turkům, kteří stále více útočili na křesťanskou Evropu.

Sepúlveda. Domorodci potřebují pouze vedení výmluvných a vzdělaných řečníků, tedy Španělů, aby překonali propast, jež je od Evropanů dělí.

Modloslužebné rituály indiánů ani jejich uctívání bohů přinášením lidských obětí nejsou podle „Ochránce Indijců“ dostatečným důvodem k vyhlášení války. Všem lidem je společná potřeba uctít, poděkovat či naklonit si nadpřirozené síly, jichž si jsou všichni velmi dobře vědomi. Pokud svému idolu indiáni obětují člověka, obětují tím to nejcennější, co mají. Jejich náboženské cítění tímto dosáhne vrcholu, který je třeba spíše uznat, než bez varování zničit. Indiáni se navíc těchto svých zbloudilých zvyklostí postupně sami vzdají, když pochopí, že podobným vyjadřováním vděku se pravému Bohu nezalíbí. Ani tzv. ochrana nevinných, kterou propagoval Sepúlveda a která měla zamezit dalšímu obětování a tím i zabítí poměrně velkého počtu jedinců, by se v porovnání s padlými ve válce zcela minula účinkem.

Války a násilí by podle Las Casase obecně měly být pravým služebníkům Božím vzdáleny, neboť k lidem okolo nás bychom se měli chovat jako ke svým bratrům a tak, jak bychom chtěli, aby se oni chovali k nám. Las Casas i z toho důvodu zapovídá použití násilí vůči indiánům. Také prohlašuje, že pokud by se američtí domorodci chovali v úplném rozporu s přirozeným zákonem a jednali jednoznačně proti Božskému přikázání, sám Bůh by je za to potrestal. Trestat v těchto záležitostech přináležejí pouze Bohu, popřípadě církvi a nikoliv panovníkům. Las Casas zde naprosto opomíjí profánní moc, zcela stojí na straně katolické církve, na straně Boha, když jakýkoliv zásah v Novém světě vymaňuje ze světských pravomocí. Svým protěžováním církevní moci nad mocí světskou se stává skutečným Sepúlvedovým oponentem.

Edmundo O'Gorman proklamoval myšlenku, že ve Valladolidu se střetly dva odlišné filosofické světy. Sám tím sice mínil kolizi středověku či počínající renesance a doby osvícenství, což je podle mého názoru poněkud přehnané tvrzení, ale přesto se domnívám, že tato úvaha má určité opodstatnění. Las Casas svou snahou obhájit indiány hovořil natolik obecně a široce, že v jeho konceptu je skutečně možné nalézt základy přirozených lidských práv, které kromě původních obyvatel Nového světa zahrnují všechny lidské bytosti. Las Casas sice staví na nejvyšší vývojový stupeň národy, které přijaly křesťanskou víru, zároveň ovšem nepopírá lidství ani pohanům a nejpokleslejším modloslužebníkům. Jednoduše řečeno, všichni jsou pro něj lidmi bez ohledu na rasu, národnost, kulturní příslušnost, vzdělanost či civilizovanost. Obdobné úvahy byly v rámci 16. století velmi neobyčejné a ojedinělé, z toho důvodu můžeme bez obav říci, že Las Casas svou dobu dalece předběhl.

LITERATURA

AKVINSKÝ, T.: *Summa theologická*. II. redigoval Emilián Soukup, Olomouc 1938.

ALKER, H. R., Jr.: *The Humanistic Moment in International Studies: Reflections on Machiavelli and Las Casas*. In: *International Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 4 (Dec, 1992), str. 347-371.

ALVIRA, R., CRUZ, A.: *The Controversy between Las Casas and Sepúlveda at Valladolid*. In: *Hispanic Philosophy in the Age of Discovery: Studies in Philosophy and the History of Philosophy*, Vol. 29, White, Kevin (ed), 1997, str. 88-110.

ANDÚJAR, E.: *Bartolomé de Las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda: Moral Theology versus Political Philosophy*. In: *Hispanic Philosophy in the Age of Discovery: Studies in Philosophy and the History of Philosophy*, Vol. 29, White, Kevin (ed), 1997, str. 69-87.

ARISTOTELES: *Politika*. Bratislava, 1988.

CARRO, V. D.: *The Spanish Theological-Juridical Renaissance and the Ideology of Bartolomé de Las Casas*. In: *Bartolomé de Las Casas in History. Toward an Understanding of the Man and His Work*. J. Friede, B. Keen (ed.), Northern Illinois University Press, 1971, str. 237-277.

CORNISH, P. J.: *Spanish Thomism and the American Indians: Vitoria and Las Casas on the Toleration of Cultural Difference*. In: *Difference and Dissent. Theories of Toleration in Medieval and Early Modern Europe*. Boston, 1996.

DOSTALÍK, P.: *Antická státověda v díle M. T. Cicerona*. Olomouc 2009.

HANKE, L.: *All mankind is one. A Study of the Disputation Between Bartolomé de Las Casas and Juan Ginés de Sepúlveda in 1550 on the Intellectual and Religious Capacity of the American Indians*. Illinois, 1974.

HANKE, L.: *Bartolome de Las Casas, an Essay in Hagiography and Historiography*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 33, No. 1 (Feb., 1953), str. 136-151.

HANKE, L.: *The Spanish Struggle for Justice and the Conquest of America*. Philadelphia, 1949.

LAS CASAS, B. de: *O Zemí Indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnějši*. Přel. František Gel. Praha, 1954.

MULGAN, R. G.: *Aristotelova politická teorie. Úvod do studia politických teorií*. Praha, 1998.

NEDERMAN, C. J.: *Worlds of Diference. European Discourses of Toleration C. 1100 – C. 1550*. The Pennsylvania State University Press, 2000, str. 101-115.

O'GORMAN, E.: *Lewis Hanke on the Spanish Struggle for Justice in the Conquest of America*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 29, No. 4 (Nov., 1949), str. 563-571.

PAGDEN, A: *Ius et Factum: Text and Experience in the Writing of Bartolomé de Las Casas*. In: *Representations*, No. 33, Special Issue: *The New World* (Winter, 1991), str. 147-162.

PHELAN, J. L.: *The Apologetic History of Fray Bartolomé de Las Casas*. In: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 49, No. 1 (Feb., 1969), str. 94-99.

TODOROV, T.: *Dobytí Ameriky. Problém druhého*. Praha, 1996.